Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRED. NØRGAARD OG HANS JENSEN

VENSTRES HISTORIE I DANMARK

TIDEN 1837-1937

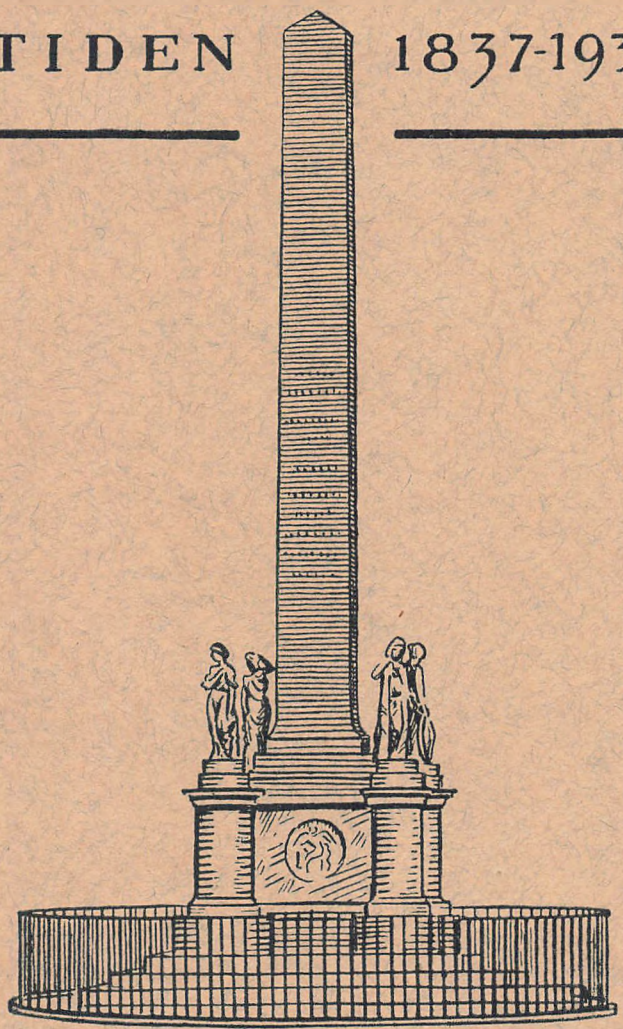

Hefte Nr. 8

KULTURHISTORISK FORLAG · ODENSE ·

Afgang. Skuffelsen var stor, da Estrup end ikke takkede eller viste nogen som helst anden Anerkendelse af, at han var hjulpet ud af en Klemme. Tværtimod blev han kun fuldkommen overbevist om Folketingets Ynkelighed.«

Inden for Venstre øgedes Modsætningerne i Vinterens Løb saa stærkt, at det bar frem mod et Brud. Før Jul kom det til skarpe Sammenstød mellem de to Fløje i Folketinget. I Januar 1878 undsagde Berg i nogle Artikler Forligstilhængerne. Folketingets Opgivelse af Parlamentarismen er han mere bange for end Estrups Statskup. Monrad havde sagt, at et Statskup vilde betyde Dynastiets Fald og Danmarks Undergang. Berg mente nok, vort Folk kunde hævde sig og værge sig mod et Statskup,men hans Haab om Fædrelandets Fremtid vilde synke, »hvis Folket nu faldt tilbage i en Sløvhedstilstand, hvor det sad som en Trælkvinde i sit eget Hus, medens et Klikeregimente skaltede og valtede derinde efter Behag.«

»Morgenbladet«, der jo skulde være Fællesorgan for det forenede Venstre, støttede Berg og rettede stærke Angreb mod Forligsmændene. Med 26 St. mod 25 vedtog Partiet en Formaningsskrivelse til Bladet. Berg sattes ud af Partibestyrelsen og Holstein-Ledreborg afløste ham som Ordfører for Finansudvalget. Under en Debat i Folketinget sagde Berg, at Holsteins Overbevisning var lige saa fast som Sneen i Juni. Holstein svarede dertil, at man over for et Ministerium, der var gaaet uden for Grundloven, maatte vælge mellem to Synspunkter. Man kunde nægte den Bevilling i Fremtiden og tage Konsekvenserne deraf. Det vil sige, man maatte da øve passiv Modstand, nægte sin Medvirkning til det Regeringssystem, man havde nægtet Pengene til, d. v. s. nægtet Skatterne Landet over og til sidst taget sig selv til Rette, naar det gjaldt. Den Vej var man gaaet i mange Lande og havde ogsaa ført Sejren hjem. Men saa maatte man ogsaa tage Konsekvenserne, ellers bliver det til Nederlag. Man kunde dog ogsaa tage et andet Standpunkt: gennem Forhandling søge at hævde sin Ret. Og det var den Vej, Holstein vilde gaa.

I Marts sluttede den Bojsen-Holsteinske Fløj Forlig med Folketingets og Landstingets Højre om Finansloven for 1878—79. Man gik ind paa 1,8 Mill. Kr. af de 4,5 Ministeriet havde krævet til ekstraordinære Militærbevillinger. Baade inden for Højre og Bojsens Fløj haabede man paa, at Ministerskiftet vilde finde Sted. Estrup blev dog uanfægtet siddende. Holstein søgte da at formaa Hall til at fremkalde Ministeriets Fald. Hall ønskede et Ministerskifte, men han vilde ikke gribe ind. Folketingets Højre holdt et Partimøde, hvor

der var Enighed om, at Estrup gjorde vel i at gaa. Mødet sluttede dog ikke med nogen Partivedtagelse derom. Hall mente, at Ministeriet for sin egen Skyld burde gaa, og ihvert Fald inden de nye Valg i 1879. Af Venstre kunde han kun tænke sig Krabbe som Minister. Klein bemærkede dertil, at det kunde være tilstrækkeligt i 1875; men nu var Krabbe—Bojsen et Minimum. Efter Valget vilde det ikke blive derved.

Centrum var saaledes vel klar over Nødvendigheden af et Ministerskifte, men de foretog sig bare ikke noget alvorligt for at fremtvinge det. »Det er nogle Nathuer,« skrev Bojsen.

Forliget om Finansloven førte derimod til Venstres Sprængning. Motivet var væsentlig Uenighed om Taktik — først senere kom andre dybtgaaende Modsætninger til at gøre sig gældende. Den 8. Marts 1878 traadte Berg og hans Tilhængere ud og dannede »Folketingets Venstre«, der efterhaanden samlede 30 Mand. I den politiske Debat fik de snart Navnet »de Radikale«, mens ca. 40 Mand blev tilbage i det forenede Venstre, og de fik Navnet »de Moderate.« Af de udtraadte var de 14 valgt paa Sjælland.

Venstres Vælgere saa med Sorg paa Delingen, som kun Estrup kunde have Fordel af. Faktisk stod han ved Samlingens Slutning som Sejrherre.

Den Mand, som nu blev det moderate Venstres Hovedfører, var Frederik Engelhardt Bojsen, almindelig kaldet Frede Bojsen (1841—1926). Han var Søn af den gamle Præst i Stege, F. E. Boisen, som ved sine hjertelige, billedrige Foredrag og ved sit Blad »Dansk Budstikke« havde vundet sig en talrig Vennekreds omkring i Landet. Næsten hele den Boisenske Præsteslægt havde sluttet sig nær til Grundtvig baade i folkelig og kristelig Henseende, og mange af dens Medlemmer havde en jævn og hjertevindende Maade at færdes paa. Den store og vidtforgrenede Slægt blev yndet og indflydelsesrig som faa andre inden for det grundtvigske Vennelag.

Frede Bojsen var født i Skørpinge ved Slagelse, hvor Faderen da var Præst. I 1850 blev han Præst i Vilstrup ved Haderslev. Fra denne Bys Latinskole blev Frede Bojsen Student 1859, og som han gennem sin Barndom var bleven fortrolig med Danskheden, blev han i Ungdommen begejstret for Tanken om Nordens Enhed. Han tilbragte et af sine Studieaar i Uppsala, hvor han forberedte en Afhandling om Stærkodder, der skaffede ham Universitetets Guldmedalje. I Begyndelsen af 1864 tog han teologisk Eksamen, meldte sig straks som frivillig og blev Officersaspirant. Et Par Aar senere blev han Løjtnant i Forstærkningen.

Frede Bojsen.

Da Krigen var forbi, droges han af Længsel efter at komme til at arbejde i Folkehøjskolens Tjeneste. Efter i 1865 at have holdt Bryllup med Karen Anker, en Søster til den norske Højskolemand Herman Anker, byggede han for hendes Arv den statelige Rødkilde Højskole ved Stege. Hans dybe aandelige Forstaaelse af vort Folk i Forbindelse med hans alsidige Uddannelse og praktiske Greb paa Skolearbejdet gjorde ham ypperligt skikket til at være Ungdomslærer.

Paa Møen vandt han sig hurtigt et anset Navn. I Løbet af faa Aar stod han som Leder af Skytteforening, Landbosparekasse, Landboforening samt som Sogneraadsformand. Men det varede ikke mange Aar, inden det politiske Liv kom til at optage ham saa stærkt, at han maatte overgive sin Skoles Ledelse i andre Hænder. I 1869 valgtes han til Folketingsmand for Møen-Kredsen og holdt den uden alvorlig Modstand, indtil han 1901 frivillig trak sig tilbage. »Fremad for Folket, Lyset og Livet«, skrev han som et Slags Program. Han var ivrig for Dannelsen af det forenede Venstre og naaede hurtigt frem i første Række inden for Partiet. I det saglige Lovgivningsarbejde havde Bojsen sin Styrke. Fra 1872 til 1890 var han uafbrudt Finansudvalgets Formand. Han var Sjælen i Udvalgsarbejdet med en Række af de betydningsfuldeste Love. Som Agitator, som Taler og Skribent havde han sine Overmænd, men som Parlamentariker var han nok den første af Kamptidens Mænd. Han var ikke den, der traadte frem i Arenaens stærke Lys, men hvor det saglige Arbejde skulde gøres, var han den inden for Venstre, der trak det største Læs.

Ved Behandlingen af de militære Love var han Venstres Førstemand. I 1871 gjorde han under en Rejse til Svejts indgaaende Studier af Folkevæbningssystemet, hvorom han i »Dansk Folketidende« skrev nogle Artikler. Som Folketingets Ordfører under Forhandlingerne om de Forsvarslove, de forskellige Regeringer 1873—76 forelagde, forfægtede han Venstres Standpunkt og udformede efter indgaaende Forhandlinger med Berg de udførlige Betænkninger, i hvilke Partiets Forsvarsstandpunkt udformedes. Landbefæstningen var han en bestemt Modstander af. Den vilde føre til en Opgivelse af Forsvaret for det øvrige Land og var væsentlig rettet mod Tyskland. Felthæren, det levende Værn, skulde være Forsvarets Tyngdepunkt.

Efter Finanslovsnægtelsen i 1873 modnedes den Overbevisning hos ham, at Forhandlingspolitiken var den eneste Vej frem til Parlamentarismens Sejr.

Selv mente han dog dengang at »mangle væsentlige Egenskaber for som Fører at kunne føre afgjort ad andre Veje.« Men fra 1878 træder han frem som Moderationens Leder. Det var hans Ønske at danne et stærkt Mellemparti, der var lige saa langt fra den forstokkede Konservatisme som fra den yderliggaaende Radikalisme. Han ønskede at være det Kit, der kunde sammenbinde de skilte Dele. Bojsens Valgsprog var: *Tid kræver Handling, Handling kræver Tid.* Og han fulgte denne Devise gennem sit politiske Virke, der førte til det store Forlig 1894.

Frede Bojsen var en af Folketingets fineste og mest uegennyttige Personligheder og var ganske blottet for Ærgerrighed. Ved sit elskværdige, noget tilbageholdende Væsen gav han god Plads for dygtige Mænd ved sin Side. Det moderate Venstre talte foruden Bojsen en hel Række af dygtige grundtvigske Politikere. Der kan saaledes nævnes Høgsbro og hans Svigersøn Harald Holm, Klaus Berntsen, Jørgen Pedersen, der som Redaktør af »Fyns Tidende« fik en overordentlig stor Indflydelse paa hele Fyn og ydede et vægtigt Bidrag til, at Fyn blev det moderate grundtvigske Venstres faste Borg.

Da Rigsdagssamlingen sluttede om Foraaret, udsendte begge Venstregrupper et Opraab til Vælgerne. De Moderate hævdede, at Forhandling var den eneste Vej, der førte til Maalet. Bergs Gruppe udtalte, at det forenede Venstres Flertal havde svigtet den almindelige Valgret, opgivet Folketingets grundlovsmæssige Stilling og forraadt det Program for folkeligt Selvstyre, som de underskrev i 1870, og hvorpaa de atter og atter er blevet valgt; de bør derfor snarest muligt afløses af andre, som med Kraft og Trofasthed kan og vil føre Folkets Sag.

I Sommerens Løb holdtes en Række store Møder Landet over, hvor Ordførere for de to Grupper udkæmpede mangen en haard Dyst. Berg og Hørup fulgtes ad. Hørup boltrede sig som en Fisk i Vandet. Det var ret en Kamp efter hans Hjerte.

Hovedslaget mod de Moderate blev især ført af Berg, der som en Stormvind fo'r over Landet. Paa et stort Møde i Ullerslev paa Fyn udtalte han, at de Moderate ikke længere kunde synge: »I alle de Riger og Lande«, for de kæmpede ikke med aaben Pande. Da en Mand under Ordskiftet raabte op til Berg: »Hvorfor fik De ikke Ministeriet væk?« greb Berg straks Afbrydelsen og svarede: Det skal jeg sige Dem, min gode Mand. De har en stor Sten derude paa Marken, som De vil have løftet op. De sender ti Mand derhen. De er i

Stand til at løfte Stenen. — Men da ser de fem, at der er Legestue ovre hos de Nationalliberale, de løber over til dem og leger med og lader saa Sten være Sten. Stenen er Provisoriet, Skatten er Friheden. Men saaledes er det gaaet til, og derfor kommer jeg og mine Meningsfæller og siger til Vælgerne: Vi kunde ikke løfte Stenen, fordi de andre løb deres Vej.

Fra moderat Side talte man stadig om Bergs »umættelige Herskelyst« og »Ærgerrighed«, og man fremstillede ham som en Mand, der sprudlede af Lidenskabelighed og Raseri. Det var dog ikke det almindelige Indtryk af Berg. Hans brede Skikkelse og frejdige Fremtræden indgød Tillid, hvad et Optrin fra Allingaabro er et kønt Vidnesbyrd om. Berg stod paa en Vogn og talte i stærke Ord mod de Moderate. Paa Vognstangen sad to af Moderationens Ledere fra Egnen. Den ene havde sin lille Pige med sig. Pludselig rejser hun sig og gaar. Lidt efter dukker hun op ved Siden af Berg, stikker sin Haand ind i hans og siger: »Jeg holder nu med dig!« Berg gjorde en lille Pause, saa ned paa Pigen og sagde: »Naa, gør du det, min Ven! Ja, saa skal vi nok staa os!«

Det moderate Venstre svækkedes ved, at hverken Bojsen eller Høgsbro næsten var til at trække ud paa en Talerstol ved Kampmøderne. Holstein-Ledreborg tog derimod Kampen op mod Berg og Hørup. Naar Berg hævdede, at det Ting, der var sat til at hævde Folkets Ret, ikke burde have sat Lovbrudets Ministerium paa forfatningsmæssig Grund, spurgte Holstein paa Møde efter Møde: hvilke Midler har da Berg og hans Venner? De Moderate vilde ikke fortsat Finanslovsnægtelse, det var en Meningsløshed, naar man ikke havde Revolutionen bag ved.

Klaus Berntsen (1844—1927) ilede nu de Moderate til Hjælp. Med ham fik Partiet en frejdig og slagfærdig Ordfører, der nok kunde tage Kampen op mod baade Berg og Hørup. Han var født i et jævnt Bondehjem i Eskildstrup paa Fyn. Han fornægtede aldrig, at han var en Bondes Søn, men nævnte ofte med Stolthed, at han var af fribaaren Selvejerbonde-Æt. Klaus Berntsen kom tidligt med. Ved Konfirmationsalderen gjorde den følelsesfulde og opvakte Ungersvend sit Valg og sluttede sig til Birkedals Menighed i Ryslinge. Det aandelige og folkelige Røre paa Fyn blev han tro til sin sidste Stund. Et Ophold paa Kolds Højskole blev bestemmende for hans Udvikling. Kun 18 Aar gammel blev han Friskolelærer i Højby. Trods megen Modstand fra de gejstlige Myndigheders Side lykkes det ham at føre Friskolen frem. Med sit lyse Sind og ualmindelige Evner som Fortæller vandt han Børnenes og der-

igennem Forældrenes Hjerter. Fra 1866 kastede han sig med Begejstring ind i Skyttesagen, som han gjorde til en Folkesag paa Fyn. 25 Aar gammel bliver han Sogneraadsformand. Tidligt blev han en søgt og yndet Folketaler. Den forunderlige Blanding af Alvor og Lune, Skønhed og Maadehold, Liv og Varme, som prægede hele Mennesket Klaus Berntsen, greb alle, der hørte ham.

Komponisten Carl Nielsen fortæller om den Højby-Friskolelærer som Folketaler: »Det var selve Personen, der fortryllede Befolkningen ved noget vist paa én Gang folkeligt og fornemt. Jeg har set, hvorledes de tørreste, haardeste, mest materielle Bønder, der hjemme fra havde helt andre Meninger end han, er blevet tøet op som frosne Løg.«

I en ung Alder blev han politisk interesseret. Forud for Valget 1872 drog han sammen med Anders Tange og Hans Madsen ud paa et politisk Felttog paa Fyn. »De tre Frihedshelte«, som de blev kaldt, vakte megen Opmærksomhed. Der stod et stort Ry af deres Bedrifter og knyttedes store Forventninger til deres Optræden. Omkring 1870 valgtes paa Fyn 10 Højremænd og 4 Venstremænd. I 1876 derimod 12 Venstremænd og 2 Højremænd. Æren for denne Ændring tilkom ikke mindst »de tre Frihedshelte.«

Den 20 Maj 1873 valgtes Berntsen i Bogense-Kredsen. Ved sin Indtræden i Folketinget var han Tingets Benjamin. I Salen tog han sjældent Ordet og blev ikke meget brugt. Selv ved en flygtig Gennemgang af »Rigsdagstidende« for 70'erne og 80'erne vil man se, hvor sjældent de yngre Rigsdagsmænd har taget Ordet. De politiske Ordførerskaber blev aldrig betroet til andre end Førerne. Udvalgsbesættelserne viser væsentligst de samme Navne Aar efter Aar. En lille Kreds af ældre Rigsdagsmænd har delt Arbejdet i Udvalgene og Ordførerskaberne. Det var ved alle Lejligheder Førerne, der tog Arbejdet — og Æren.

Men hørtes Berntsens Røst i hine Aar ikke hyppigt paa Tinge, lod han den saa meget oftere lyde ude i Landet ved de politiske Møder, Skytte- og Skolemøder. Han blev en Folketaler uden Lige i vort Land. Hvor han lod sit fynske Lune spille, strømmede Folk til. Som Debattør var han enestaaende. Latteren rungede, naar han med et festligt Blink i Øjet kom med en af sine slagfærdige Bemærkninger, der godt kunde være ironiske, men aldrig ondskabsfulde. Kl. Berntsen var Naturens muntre Søn. Der var aldrig kedeligt, hvor han førte Ordet. Det var som en munter Folmer Sanger havde slaaet sig paa Politik. Og med Sang kom han. Med kraftig Røst kunde han lede

Sangen ved Møderne. I mange Maader var han forskellig fra Berg, men med disse to Mænd erobrede Venstre Tusinder af Vælgere. De formaaede begge at holde den største Forsamling i Aande, og de har ved det idealistiske Islæt, der altid var i deres Taler, virket vækkende og opdragende i dansk Folkeliv.

Den indbyrdes Strid mellem de to Venstregrupper var bitter nok og maatte svække Venstre. Modstanderpressen lod naturligvis ikke Lejligheden til at rette nye Angreb paa Venstre gaa sig forbi. »Fædrelandet« gennemhaanede Venstre i tre Artikler i Juni 1878. Det forenede Venstre fremstilledes som en Usandhed. Det havde ligesaa lidt som Bjørnbakkerne, der var en Horde af lignende Værd, noget som helst Makkerskab med nogen Slags Idé eller Ideal. Grundtvigianerne sværmede visselig for Friheden, men væsentlig kun som Idé! Forfatningens Indretning og Brug samt alle de praktiske Spørgsmaal, der laa inden for dette Begreb, havde de enten ingen Forstand paa eller kun underordnet Interesse for, naar de blot maatte synge om Friheden. Højere end Friheden stod i deres Hjærte Fædrelandet. Disse Idealets Bærere sluttede sig i det forenede Venstre til ethvert Ideals Fornægtere og til karakterløse Lykkesøgere, de, der vilde ofre alt for Fædrelandet, gik sammen med dem, der ikke vilde ofre en Øre, faldt hinanden om Halsen og sluttede evigt Venskab.

Klavs Berntsen (1877).

Det var Tonen i Regeringspressen. Venstre skulde gøres til et aandsforladt og materialistisk Parti, der bestod af Undermaalere, som maatte paakalde dannede Menneskers Foragt. Venstre har ikke en eneste Mand, der har saa megen Dannelse, at han kunde taales i en Regering, skrev Bladet overlegent.

Ved Grundlovsværneforeningens Generalforsamling i Aarhus den 18. September 1878 kom det til et meget skarpt Ordskifte mellem Repræsentanter for de to Venstregrupper. P. Bojsen, der havde sluttet sig til de Moderate, stillede Forslag til en Dagsorden, der opfordrede til Enighed mellem »alle venstresindede Rigdsagsmænd.« Den forkastedes med 102 St. mod 27. Berg havde saaledes det store Flertal med sig i Landsorganisationen. Der vedtoges en Udtalelse, hvori det hedder: »Efter Opløsningen af det forenede Venstre ser

Grundlovsværneforeningen sine politiske Repræsentanter i den Kreds af Mænd, som under Navn af »Folketingets Venstre« fortsætter Demokratiets Arbejde for Selvstændighed og Ligeberettigelse. I Overensstemmelse med § 1 i sine Love og det forenede Venstres gamle Program vil Foreningen støtte disse Mænd og den Presse, som slutter sig til dem i at samle Demokratiet og skabe et kraftigt Venstre i Rigsdagen.« Bergs Tilhængere besatte Pladserne ved Bestyrelsesvalgene. Højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup, blev Formand.

Ved Efteraarets Landstingsvalg stod Venstres Valgmænd dog sammen uden Hensyn til Grupper mod Højre. Valgdeltagelsen havde som vanlig været sløj. Paa Frederiksberg var der 4300 Vælgere, men kun 58 stemte. Af 320 i Bogense stemte kun 25, alle paa Borgmesteren. Høgsbro finder, at det ene rigtige er at vælge prøvede Folketingsmænd til Landstingsmænd og saa sætte de uprøvede ind i Folketinget. Venstre vandt et Mandat i Horsens og et i Skive, men tabte et i Roskilde. Af de 14 valgte Venstremænd sluttede de otte sig til »Folketingets Venstre.« Dette Parti vandt ogsaa et Mandat ved et Suppleringsvalg til Folketinget.

Da Rigsdagen traadte sammen, søgte Estrup at udnytte Venstres Splittelse og drev Politik snart med Berg, snart med de Moderate. Fra moderat Side anslog man dog en skarp Tone, fordi Forliget ikke havde medført et Ministerskifte. Allerede om Foraaret havde Holstein skrevet: »Bliver Estrup, maa vi træde resolut op, byde knap Finanslov og ikke gøre en eneste Indrømmelse. Ellers er vi om en Hals.«

Samlingen 1878—79 prægedes af det vestindiske Spørgsmaal. Paa disse Øer herskede økonomiske Nødstilstande, og de hærgedes af Negeropstand. Regeringen foreslog at yde Øerne et stort Laan. Begge Venstregrupperne gik imod det. En Tid haabede Estrup at kunne enes med Berg, men den 9. December forkastedes hans Forslag. Regeringen svarede med at opløse Folketinget og udskrive Valg til den 3. Januar 1879. Det blev et Vintervalg med Valgkamp i Julen. Venstres Landbovælgere havde i mange Tilfælde flere Mil til Valgstedet, og man maatte regne med, at et Vintervalg vilde hæmme Venstre langt mere end Højre, der væsentligst havde sine Vælgere i Byerne.

I et Opraab til Vælgerne manede »Folketingets Venstre« Vælgerne til at skabe et nyt Flertal. »Den Sejr, Demokratiet vandt ved sidste Valg, er foreløbig forspildt. Folketinget har efter Provisoriet frembudt et mistrøstigt Billede af Opløsning og Forvirring. Det er kun gennem Valgene, at der tør ventes

Fornyelse.« Paa et Møde i København satte Hørup Maalet for den nærmeste Tids Politik. Der skulde skabes et Flertal, der ikke sjakrede med sine Grundsætninger. Og denne Grundsætning, der ikke sjakredes med, er, at den almindelige Valgret skal bære vort offentlige Liv, at det Folketingsflertal, der er udgaaet af denne Valgret, er den højeste Myndighed i Landet, og hverken har *nogen over sig eller ved Siden af sig.*

Det moderate Venstre rettede en Opfordring til Vælgerne om at bringe den indre Strid i Venstre til Ophør.

Splittelsen maatte svække Venstre. Hørup gik endog saa vidt, at han erklærede: hellere en Estrupper valgt end en Moderat. Ved Valget plukkede Estrup Stridens Frugt, idet Højre gik frem fra 25 til 36, Folketingets Venstre fra 30 til 35, mens de Moderate kun fik 32. Valget var saaledes gaaet ud over de Moderate. I to Kredse, hvor Højre med enkelte Stemmers Overtal havde sejret over de Moderate, kasseredes Valget, og ved Omvalget vandt de Moderate, hvorved Redaktør Pedersen, »Fyns Tidende«, paany fik Sæde i Tinget.

Estrup sad nu fastere end før. Han benyttede Skinsygen mellem de to Venstregrupper til at opnaa, hvad han vilde. Ved at manøvrere mellem Grupperne lykkedes det ham at gennemføre en Række Love. Da Rigsdagen traadte sammen efter Valget, valgtes Berg til 1. Viceformand og Hørup til 2. Viceformand. Højre og Berg enedes om en fynsk Jernbanelov og Finansloven. Paa den sidstnævnte Lov blev der navnlig Strid om en Bevilling til 6 Kanoner til Søforterne. Umiddelbart efter Valget var Krigsminister Dreyer gaaet af og efterfulgtes af General V. F. L. Kauffmann. Han krævede de 6 Kanoner med den Begrundelse, at København dermed vilde være beskyttet mod Bombardement fra Søen. Berg og Hørup tiltraadte den Betragtning. I et lille Skrift fra 1879 har Berg redegjort for sin Stilling. Venstres Maal: Folkets Selvstyre havde han ikke tabt af Sigte. Men han vilde strække sig temmelig vidt for at undgaa en ny Strid mellem Folketing og Landsting. Københavns Søbefæstning var han ikke Modstander af, men derimod af Landbefæstningen.

Bjørnbakkerne og de Moderate bekæmpede derimod Forslaget i stærke Ord. Ved Afstemningen vedtoges Forslaget, men 12 af Bergs Gruppe gik imod. C. C. Alberti fandt Bevillingen »urimelig« og vilde hellere give »Pension til Mennesker, end jeg giver Penge til Bly og Krudt, og hellere til danske Officerer end til Krupp.« Sammen med 8 andre Medlemmer traadte han ud af »Folketingets Venstre«. Højre udgjorde derefter Tingets største Gruppe.

»Sorø Amtstidende« skrev efter Samlingens Slutning: »Ministeriet og Højre er næsten paa ethvert Punkt gaaet som Sejrherrer ud af dette Aars Felttog. Den Styrke, som skulde gøre dem Modstand, frembyder Billedet af en slagen Hær i fuldstændig Opløsning.«

Venstre skændtes fortsat bravt. Hørup havde med megen juridisk Spidsfindighed søgt at paavise, at da intet Parti havde Flertal, var Estrups Regering ikke længere uparlamentarisk. De Moderate kaldte han haanligt Mellempartiet. Holstein-Ledreborg var skuffet over den Udvikling, der foregik. Og han rettede sin elegante Dolk mod saavel Bergianere som Centrum. Berg vilde forkludre Reformarbejdet for en lang Række Aar, skrev han, og Befolkningen vil blive bedraget for sin Ret. »Skylden vil være det nye Mellempartis.« Det Navn søger han nu at klæbe ved Bergs Gruppe.

Centrums Hovmod over for Venstre kunde give sig grelle Udslag. Da det er besluttet, at Universitetets Jubilæumsfest skal indskrænkes til en dansk-akademisk Fest, skriver Krieger i sin Dagbog: »Vi slipper da for at forestille Hørup og Berg for det samlede Europa som Repræsentationens Blomst.«

OPHÆVELSEN AF § 5

Tabet af Sønderjylland i 1864 vakte en øjeblikkelig Forsagthed i vide Kredse i vort Folk. I visse Maader kom en Forknythed til at præge dansk Politik gennem en Menneskealder. Danmark har ingen Udenrigspolitik, dette Slagord lød ved mangfoldige Lejligheder. Man maatte gaa sagte med Dørene.

Midt i Mørket var Pragfredens § 5 dog et Lyspunkt. En Genforening med de fraskilte Landsmænd »sønden Aa« laa dog inden for Mulighedernes Grænse. Ved flere Lejligheder havde Bismarck over for Preussens Konge udtalt sig for en Afstaaelse af de nordslesvigske Distrikter, men han stødte paa bestemt Modstand. Han nærede heller ingen Illusioner om, at Tyskland kunde sikre sig et varigt Forbund med Danmark som Betaling for Bovgrænsen, men havde ud fra almindelige politiske Grunde tilraadet en Afstaaelse. Da en ny fransk-tysk Krig truede i 1875, udtalte den store tyske General Grev Moltke, at Danmark burde have Nordslesvig tilbage, men Bismarck afviste ham: »Den, der vil købe sine Fjender ved Indrømmelser, er aldrig rig nok dertil.« Under et Besøg i Berlin samme Aar nævnte Kong Oskar II af Sverige-Norge den Tanke,

at Tyskland burde bortbytte Nordslesvig med de dansk-vestindiske Øer, men Bismarck erklærede, at Kejseren ikke vilde.

Bismarck havde forøvrigt allerede paa det Tidspunkt søgt at faa § 5 ophævet. 1874 havde han henvendt sig derom til Østrigs Udenrigsminister Grev Andrassy, der dog afviste Tanken. 1876 bragte han paany forgæves Sagen paa Bane.

I April 1877 stillede den sønderjydske Rigsdagsmand Hans Krüger Forslag om, at den tyske Rigsdag skulde »opfordre Rigskansleren til ufortøvet at træffe Foranstaltninger til, at den Ret, som Pragfredens Artikel 5 havde tilstaaet de nordlige Distrikter i Slesvig til frit at afstemme om deres statsretlige Undersaatsforhold, saa snart som muligt kunde blive opfyldt.« Bismarck lod en Embedsmand svare, at der kun forelaa et preussisk-østrigsk Mellemværende, og at Slesvigerne derfor intet Retskrav havde paa Artiklens Gennemførelse.

I April 1878 sluttedes paa Bismarcks Initiativ en Traktat mellem Preussen og Østrig, der uden videre ophævede § 5. Aftalen skulde hemmeligholdes et Aar. Østrig havde under de truende Forhold paa Balkan faaet Brug for Tysklands Venlighed og gik derfor med.

Prinsesse Thyras Bryllup med Hertug Ernst August af Cumberland, Søn af Kong Georg V af Hannover, som 1866 var blevet fordrevet fra sit Land af Preussen, vakte Bismarcks Forbitrelse. Overenskomsten om Ophævelsen af § 5 offentliggjordes nu i Februar 1879, idet den dateredes til den 11. Oktober 1878, bl. a. for derved at hindre Kendskabet til, at Østrig var gaaet med til dens Ophævelse forud for Berlinerkongressen, hvor Bismarck havde støttet Østrigs Interesser.

I Danmark og Sønderjylland modtoges Meddelelsen om Ophævelsen af § 5 med dyb Sorg, og der gik en Vredesbølge mod Tyskland over Landet. Ophævelsen opfattedes som et klart Retsbrud. Regeringen og Kongehuset blev angrebet for ikke at have varetaget Landets Interesser.

Paa Venstregruppernes Vegne krævede Berg en Forklaring af Ministeriet, og i to lukkede Møder i Marts 1879 gav Udenrigsministeren Rigsdagen en samlet Beretning vedrørende Nordslesvig 1866—79, men han undlod at oplyse om, at den danske Regering selv udtrykkelig overfor Preussen havde indrømmet, at Danmark ikke ved § 5 havde faaet nogen traktatlig Ret, hvilket Ministeren dog kort før paa Regeringens Vegne havde udtalt over for den

tyske Udsending, efter at den danske Gesandt i Wien havde brugt nogle uforsigtige Vendinger om Danmarks »Ret«.

HÆRLOVEN

I Samlingen 1879—80 samledes den politiske Interesse særlig om Forsvarsspørgsmaalet. Ved en Kommission med Kronprinsen i Spidsen havde Kauffmann forberedt en ny Hærlov til Afløsning af Loven af 1867. Berg havde i høj Grad bidraget til Gennemførelse af 1867-Loven. Han havde haabet, den kunde bidrage til, at Hæren blev et med Folket, navnlig havde han sat sin Lid til, at Højskoleungdommen skulde faa Lyst til at gaa Officersvejen og derved blive Lærere for Folkets Sønner, men trods den nationale Paavirkning, de unge havde faaet paa Højskolerne, var der saa godt som ingen af dem, der lod sig uddanne til Befalingsmænd.

Kommissionens »Forsvarsplan« fulgte Hærlovsforslaget til Rigsdagen. Danmark var ikke og kunde ikke længere blive Herre i Farvandene, hed det her, hvorfor et videregaaende Forsvar af Jylland og Fyn maatte opgives. Kræfterne skulde koncentreres om Sjælland. Hovedstaden maatte befæstes. Et Feltbefæstningsanlæg burde forberedes, da en permanent Fæstning ikke kunde ventes vedtaget. Et Landgangsforsøg vilde det være umuligt at afslaa, thi siden Dampskibene kom, var intet Landgangsforsøg mislykket. Hvis en fjendtlig Hær gik i Land, maatte man vel søge at slaa den, men Udsigterne dertil var saa smaa, at man maatte regne med at gaa tilbage til de københavnske Fæstningsanlæg. Stillingen var ganske vist ogsaa svag her, men man maatte haabe at kunne trække Tiden ud, til der kom Hjælp. Der foresloges derfor en Udvidelse af Befalingsmændenes Tal og en ændret Inddeling af Hæren med Udvidelse af Artilleri og Rytteri. Udgiften skulde stige fra 8 ½ Mill. til ca. 10 Mill.

Frede Bojsen udtalte, at det var den mest mistrøstige Forsvarsplan, der endnu havde foreligget; den byggede paa et uvenligt Forhold til Tyskland. Den haabløse Opfattelse af Forsvarsmulighederne skulde tilskynde til et godt Forhold til den mægtige Nabo. Forslagets Konsekvens var den permanente Fæstning, og den vilde han under ingen Omstændigheder gaa med til.

Berg anslog en anden Tone. Han ironiserede over den Kølighed, hvormed Regeringens egne Venner havde modtaget Forslaget. Over for Bojsens Pessi-

misme vilde han sætte det positive: Vi vil værge vort Land. Videre udviklede han sin Yndlingstanke om et nordisk Forsvarsforbund. »Det er mit Skøn,« sagde han, »at vi vilde være i Stand til at kunne levere 100,000 Mand her i Landet, og tager vi det samme Procenttal for de to andre nordiske Riger, vil et saadant Forbund kunne tælle 400,000 Mand. Saa mange vil Norden kunne stille, hvis hele Norden siger: Vi vil værge vort Land.« Et saadant Forbund vilde ogsaa have en særlig Betydning for Tilvejebringelsen af den Folkestemning i Tyskland, der maatte til, for at vi kunde faa den fraskilte Del af Danmark tilbage. Han var dog klar over, at der var lange Udsigter til denne Tankes Virkeliggørelse.

Han kunde tiltræde, at Sjælland blev Danmarks naturlige Fæstning. »Jylland og Fyn skal vi som Dele af vort Fædreland forsvare dér, hvor der er Haab om, at vi kan forsvare dem bedst,« og det kan vi bedst gøre paa Sjælland. Den permanente Fæstning var han som Bojsen Modstander af.

Bojsen beskyldte Berg for at have »valgt højtideligt at opsige Oppositionen Huldskab og Troskab og med flyvende Faner og fuld Musik at marchere over i Modstandernes Lejr«.

Forhandlingen prægedes navnlig af dette Opgør mellem Berg og Bojsen. Der foretoges dengang Valg til Rigsdagens Præsidium hver Maaned, og ved Valget i December valgtes Høgsbro til 2. Viceformand i Stedet for Berg.

Hærloven gik i Udvalg. Til Formand valgtes Berg ved et Par Højremænds Hjælp. Der opnaaedes dog intet Forlig, skønt man længe haabede, at Berg og Kauffmann skulde blive enige. Da Landstinget havde haft Loven, vilde Berg have den i Fællesudvalg, thi »vi vil gøre vort yderste for at komme til en Overenskomst om Uoverensstemmelserne.« Bojsen vilde standse Loven med en Dagsorden, der krævede Sagen forelagt Vælgerne. Denne forkastedes med 55 St. mod 35, idet Bergs Gruppe stemte sammen med Højre. For at faa Loven i Fællesudvalg stemte Højre derefter for Bergs Ændringer, og man ventede nu, at der skulde opnaas Enighed mellem Berg og Kauffmann. Men det gik helt anderledes. General C.A.F. Thomsen henvendte sig til Berg for gennem Underhaandsforhandlinger at naa et Resultat. Berg afviste hemmelige Forhandlinger.

Bojsen var derimod parat. Han frygtede, Bergs og Kauffmanns Forslag skulde blive for »artilleristisk« præget paa Bekostning af Marinen og Fodfolket. Dertil kom ogsaa en Lyst til at komme Berg i Forkøbet og hindre ham i ene at kunne naa Resultater.

Det lykkedes Bojsen og Thomsen at opnaa Enighed. De afgørende Forhandlinger kulminerede i et Døgns Samvær i Bojsens Bolig, hvor der arbejdedes uafbrudt med korte Nattepauser, og hvor man sluttelig naaede til Enighed. De indbragte derefter et nyt Forslag i Tinget. Fæstningsartilleriets Udvidelse var opgivet, Hovedvægten lagdes paa Fodfolket, hvorved Hærens Kraft styrkedes. Udgifterne skulde stige ca. 200,000 Kr. i Forhold til den gældende Ordning.

For Berg kom denne Overenskomst som en ubehagelig Overraskelse, og han rasede mod Forslaget. Fremgangsmaaden med de hemmelige Forhandlinger vilde blive Gift for det parlamentariske Liv, sagde han. Med 59 St. mod 30 vedtoges Forslaget. Ved Afstemningen gik nogle af de udtraadte sammen med Bergs Gruppe.

Denne Episode, der i betydelig Grad skyldtes personlige og taktiske Modsætninger mellem de indbyrdes noget skinsyge Venstregrupper, blev af den største Betydning. Berg og Hørup opgav nu al Tanke om Forhandling med Estrup. Derimod fremstillede de stadig de Moderate som dem, der altid søgte Forlig med Højre.

I August 1880 fandt et Ministerskifte Sted. Kultusminister Fischer, der vilde have Georg Brandes knyttet til Universitetet, maatte vige for Godsejer Jacob Scavenius, Estrups Fætter. Denne lidet kirkelige Godsejer var en ivrig Fæstningsmand og Elsker af Kampen, saa hans Optagelse styrkede just ikke Forligsmændene.

DET LITTERÆRE VENSTRE

I sin Oprindelse var Venstre nærmest et Bondeparti. Under Bergs Førerskab blev det efterhaanden et virkeligt Folkeparti, der fik Tilslutning fra alle Lejre i vort Folk. I Halvfjerdserne knyttede Berg dristigt Forbindelse med det efter Tilskyndelse af Edv. Brandes dannede »litterære Venstre«.

For Edv. Brandes blev Deltagelsen i Politik et Middel til Fremme af aandelige Formaal. Han opfordrede sine litterære Venner til ikke blot at give deres sociale Anskuelser Udtryk i deres Værker, men ogsaa til over for Offentligheden at slutte sig til Venstre.

Til »det litterære Venstre« hørte Mænd som Drachmann, Schandorph, Pingel og Herman Trier. Det var Mænd, der i aandelig Henseende fulgte Georg

Brandes. De maatte ret naturligt være Modstandere af det herskende Parti, der paa alle Maader søgte at holde den europæiske Strømning ude fra dansk Aandsliv. I Venstre fandt de det Frisind, der var dem en Livsfornødenhed.

For Georg Brandes var Stillingen ikke saa let. Han skriver ganske vist i sit »Levned,« at han af hele sit Sind deltog i Venstres Kamp. »Alligevel var min Stilling yderst vanskelig, fordi jeg slet ikke delte Venstres Grundideer. Bestandig mindre Vægt lagde jeg paa Flertals Afgørelser; næppe nogen Sinde før havde jeg været saa langt fra at føle mig som Demokrat. Jeg satte kun Pris paa Demokratiet, fordi det under de givne Forhold var det bedste Middel til, at de, som duede dertil, kom til Magten. Kunde dette naas ad sikrere Vej, saa var denne at foretrække.«

Denne Udtalelse er typisk for Brandes og hans hele Aandsoverlegenhed. Han havde intet tilovers for den jævne Befolkning og er kynisk nok til at sige det rent ud.

Bergs Alliance med »det litterære Venstre« var dristig. Der var mere, der skilte, end der bandt sammen. »Europæerne,« som det litterære Venstres Mænd ofte kaldtes, bekæmpede med Mund og Pen, hvad Berg ansaa for de dyrebareste Værdier i Folke- og Aandslivet. Deres Intelligenshovmod var ham fremmed, og deres Ringeagt for den religiøse Følelse var ham imod. Om det indre Liv var de dybt uenige. Men Berg havde aldrig hyldet Termansens Krav om, at man skulde være fælles om det bedste. Han kunde gaa i Samarbejde med hvem som helst. Politik var ham en Kamp om Formerne. Det var derfor en politisk Alliance, der tilsigtede at arbejde for Folkestyrets snarlige Gennemførelse i vort Land. Men det er vel ikke utænkeligt, at Berg har været lidt ængstelig for, hvad Alliancen kunde føre til.

Hørup jublede derimod. Som Parti maatte Venstre have sine Digtere, Professorer, Jurister, Journalister og Studenter ligesom de andre. »Som en Himlens Manna faldt det litterære Venstre ned i denne Ørk. Nu havde Venstre, hvad det hidtil havde manglet.«

Han bekæmpede Centrum, de Nationalliberale, dette syndige Parti, der burde gaa i Kloster for at angre og fortryde. De havde hidtil hersket i Byerne, og den akademiske Ungdom havde fulgt dem. I Studenterforeningen havde de givet Tonen an i en Menneskealder. Men nu begyndte Vendingen at komme. Oppositionen meldte sig under Ledelse af den unge Student N. Neergaard.

Neergaard havde som grøn Student sammen med en Kammerat deltaget

i Festen for J. A. Hansen i 1874 og blev da saa grebet af den gamle Politikers stemningsbevægede Tilbageblik, at han lod den beskedne Middags Hovedret gaa sig forbi, saa han gik sulten fra Bordet. Fra Festen gik de to Ungersvende »i Kjole og Hvidt« lige over i Studenterforeningen, hvor deres Tilsynekomst vakte levende Forargelse. En Aften gjorde Neergaard ligefrem Skandale ved under en Sammenkomst i den fornemme Forening at udbringe et Leve for det forenede Venstre. Venstres Rigsdagsmænd og de faa af det københavnske Borgerskab, der sluttede sig til Venstre, havde dannet en selskabelig Forening, der hed »Onsdagsforeningen.« Til dens Sammenkomster mødte Neergaard ofte, men der var ikke mange Deltagere. Hørup sagde, der var ikke stort flere, end de kunde sidde omkring en Kalvesteg.

De venstresindede Studenter dannede i 1873 en Kreds, der fik Navnet »Oppositionen.« De dannede ogsaa en Diskussionsklub, som Modstanderne kaldte »Radikalistrup.« Her mødtes Mænd som Vald. Dreyer, den senere Direktør for Zoologisk Have, Historikeren Kr. Erslev, Nationaløkonomen Marcus Rubin, Chr. Bohr, senere Professor, L. Zeuthen og Cantor, senere Overretssagførere, samt Neergaard.

I Efteraaret 1880 skulde der afholdes et Par Suppleringsvalg til Folketinget. Paa Langeland var det en Bergianer, der skulde afløses. Berg anbefalede sin og Hørups Medarbejder ved »Morgenbladet«, Edv. Brandes, og Øens demokratiske Forening tog ham til Kandidat. Det vakte et voldsomt Røre. Højre førte Slaget mod ham som en religiøs Kamp. Brandes tilbageviste paa Møderne Spørgsmaalet om hans Tro som Politik uvedkommende. Paa Valgdagen stilledes Spørgsmaalet igen, og da svarede han: »Jeg erkender aabent, at jeg ikke tror hverken paa Jødernes eller de Kristnes Gud; men jeg hævder, at mit Gudsforhold er mig lige saa klart og helligt som nogen af de Tilstedeværendes er for ham, og jeg fordrer den samme Respekt for mine religiøse Anskuelser, som jeg er villig til at yde andres.« Han stillede sig i klar Modsætning til det hjemmegroede Venstre, idet han udtalte: »Jeg hylder paa de fleste Omraader saadanne Anskuelser, som overalt i Europa repræsenteres af Venstre.«

Højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup, anbefalede Valget af Dr. Brandes. Ved Afstemningen fik Brandes 1133 St., mens Højremanden kun opnaaede 396.

Valget gav Anledning til en lang Pennefejde i »Fyns Tidende« og »Morgenbladet« og førtes senere over i »Højskolebladet.« Kl. Berntsen skrev, at det

havde bedrøvet ham og mange, at Jens Lund anbefalede Brandes, og han forstaar ikke, at de ikke har kunnet finde en Tilhænger af Bergs Politik uden at maatte ty til en Fritænker. »Jeg vil ikke i det Makkerskab; thi jeg er mig bevidst, at jeg vil bekæmpe »den fri Tanke« med de Midler, der staar til min Raadighed. Jeg vil alvorligt advare det danske Folk derimod og i Tide tilraade det ikke at opamme, hvad jeg vil anse for en Slange ved dets egen Barm.«

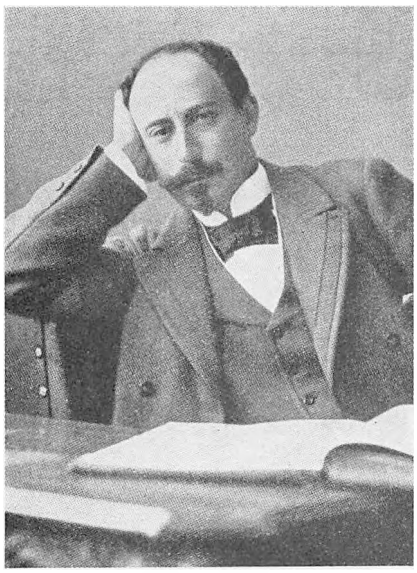

Edvard Brandes.

Kl. Berntsen fik udelt Tilslutning fra Redaktør Jørgen Pedersen, »Fyns Tidende«, samt Præsterne Thomas Rørdam, L. Nygaard, Kragballe og Carstensen.

Berg tog ogsaa Del i Striden. I »Langelands Avis« skrev han faa Dage efter Valget et aabent Brev til Pastor Gad i Tranekær, der blandt sine Sognebørn havde arbejdet mod Valget af Fritænkeren Brandes. Berg indleder med, at han ikke ved, hvor Brandes staar i religiøs Henseende, og efter Grundloven vedkommer det ham heller ikke. Grundloven og Valgloven spørger ikke derom. Ved et Valg til en borgerlig Forsamling skal man følge de politiske Delingslinjer. Grundloven vidste, hvad den gjorde, da den proklamerede Religionsfrihed, og da den undlod at sætte Fordring om Trosbekendelse over Indgangen til Rigsdagen. »Eller vil De,« spørger han Præsten, »vove ved Valget af Hærføreren at vrage den dygtigste, fordi han ikke tilfredsstillede Dem i religiøs Henseende, og vælge blandt dem, der kunde fremlægge Præsteattest for flest Altergange og mest Salmesang? Nej, De lod nok være. Eller lad mig tage et Eksempel fra det private Liv. En af Deres Kære er farlig syg. De har Valget mellem en Mand, som vel staar paa Folketællingslisten som »Lutheraner,« men ikke kender Sygdommen, en Kvaksalver, som i alt Fald af og til gaar i Kirke, og en virkelig Læge, som De hverken finder iblandt Lutheranerne eller Kirkegæsterne, men som forstaar sin Opgave. Er der Tvivl om, hvem De valgte?«

Berg slutter saaledes: »Som bekendt har jeg anset Valget af Dr. Brandes som en politisk Vinding. Efter den Religionsforfølgelse, der er sat i Scene ved denne Lejlighed, vil jeg nu tillige anse Valget for en religiøs Vinding, idet nemlig de langelandske Menigheder derved afgiver den skarpeste Protest saa-

vel imod den forsøgte Krænkelse af Religionsfrihedens Princip som imod den forargerlige Misbrug af Religionen i den politiske Agitations Tjeneste . . . Guds Rige bestaar ikke i Snak, men i Kraft. Ærbødigst C. Berg.«

Pastor N. Lindberg forsvarede ogsaa Valget af Brandes. »Vi vil ikke være med til at raabe,« skrev han, »som man gjorde paa Langeland: »Tag jer i Vare, han er ingen Kristen« — med mindre vi skulde ønske som Advarsel mod os at høre Raabet: »Var jer, en Kristen!« Den unge Pastor V. Brücker skrev et alvorligt Indlæg i »Højskolebladet,« hvori det hed: »Det er for mig højst tvivlsomt, om danske Mennesker kan give en Kristendomsfornægter deres Stemme; thi jeg er meget tilbøjelig til at tro, at det hører med til at være ledet af dansk Aand, at bøje sig for en styrende Magt, og derfor rimeligt, at hvad en saadan Mand faar Indflydelse paa, bliver udansk.«

Høgsbro opstillede nu en Deling mellem »det europæiske og det danske Venstre.« Det første vilde drive en »almeneuropæisk« Venstrepolitik med Udspring i den store Revolution. Det byggede paa »den rene Tanke« og undervurderede »den historiske Virkelighed og de dybe og dunkle Rørelser i Menneskets Hjerte.« Modsætningen dertil var det af Bondestanden prægede danske Venstre. I Norden er det Bondestanden, der udgør Hovedbestanddelen af Venstre. Den danske Venstrebevægelse er ikke fremkaldt ved politiske Teorier, men ved den Trang til Selvstændighed og Frihed, der i det 19. Aarhundrede rørte sig hos den danske Bondestand. Men det kirkelige og folkelige Liv, som navnlig ved Grundtvig var vakt blandt Bønderne, gav sig ogsaa snart et Vidnesbyrd i Trangen til større personlig Frihed i Kirke og Skole, og dette bidrog efterhaanden til at give den danske Venstrebevægelse sit ejendommelige Præg. Kristendommen, der for »Europæerne« stod som et trykkende Aag, var for den danske Bondestand en rigørende Magt. Det var fremdeles Nordens Opgave at vise Verden, at Kristendom og Folkefrihed godt kan gaa Haand i Haand, og at der netop paa denne Maade kan foregaa en jævn og rolig fremadskridende Udvikling uden voldsomme Brud og bratte Overgange.

Denne Skelnen mellem et dansk og europæisk Venstre skulde i Firserne faa megen Betydning.

I Rigsdagssamlingen 1880—81 blev Langelandsvalget det Spørgsmaal, der formaaede at sætte Sindene i den stærkeste Bevægelse. Nogle Højremænd fra Langeland krævede Valget kasseret, da de mente, Brandes som Fritænker ikke kunde aflægge Eden, hvis Ordlyd var: »Jeg lover og sværger at holde

Rigets Grundlov, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.« Tinget godkendte dog enstemmigt Valget af Brandes. Formanden, Krabbe, mente ikke, at Brandes kunde aflægge Eden. Brandes underskrev imidlertid Formularen, og gav senere følgende Fortolkning: »Jeg har ganske simpelt underlagt Ordet »Gud« mit Gudsbegreb; jeg har forstaaet »det hellige Ord« som »Logos«, det er Alfornuften, de Verden beherskende Ideer, og vil man hænge sig i Ordene: »saa sandt hjælpe mig,« saa har man dog vist aldrig spurgt nogen, hvorledes han tænker sig denne Hjælp.«

Berg, Hørup og Jens Busk foreslog en Dagsorden, der sagde, at Formanden var uberettiget til at udsætte Edsfæstelsen for et Medlem, hvis Valg var godkendt. »Præsterne kan nu engang ikke døje,« sagde Berg som Ordfører, »at Folketinget efter sin Art og Oprindelse er bekendelsesløst, at vi ikke her i Tinget staar paa Folkekirkens Grund, men at vi er et dansk hedensk Hus, som ikke har Ret til at give sig en kristelig Fernis.« Formanden paatalte dette Udtryk som utilstedelig, hvortil Berg svarede, at det var hentet fra Grundtvigs Nytaarsdigt til Rigsdagen i 1851:

Netop som født af Hedningeæt
har Du i Danmark Odelsret.

Dagsordenen forkastedes med 61 St. mod 25, idet Højre og Moderate stemte sammen mod Dagsordenen.

Der blev siden nogen Forhandling om en ny Formular. Berg var Ordfører og foreslog at erstatte Ordene »ved Gud og hans hellige Ord« med »ved alt, hvad mig helligt og kært er.« Han udtalte, at Religionsfriheden var den kosteligste, dybeste og inderligste Frihed, som Grundloven gav, og den gjaldt det om at værne. Forhandlingerne blev dog resultatløse.

Der blev dog længe ved at gaa Dønninger af den Strid. Valgmenighedspræst N. Lindberg udsendte saaledes i 1881 en Bog om Trosfrihed. Han giver Tilslutning til Grundtvigs Ord om Religionsfriheden paa den grundlovgivende Rigsforsamling: »hvor denne Frihed fattedes, dér kunde ikke nogen borgerlig Frihed ret slaa Rødder eller bære Frugt.« Om Langelandsvalget skriver Lindberg, at Paastanden om, at én Fritænker valgt ind i Rigsdagen, betyder ad Aare en Rigsdag af Fritænkere, er lige saa urimelig som: én Skomager — J. A. Hansen — og en Rigsdag af Skomagere. Der er jo da ingen, som falder paa, fordi J. A. Hansen vælges til Rigsdagen, skal alle Rigsdagsmænd ad Aare

være Skomagere. En Rigsdag af Lavsbrødre, det være Skomagere eller Præster, vil altid være farlig for Friheden, ja, han paastaar endogsaa, at en Rigsdag af Præster vilde være farligere for Friheden end en Rigsdag af Fritænkere, fordi Fritænkerne ikke udgør et Laug i den Forstand, som Præsterne er det.

Otto Møller i Gylling meldte sig ogsaa paa Kampladsen med et skarpt polemisk Skrift: Til Forstaaelse og Bedømmelse af Nutidens Fritænkeri. Bogen kan læses den Dag i Dag og giver Stof til alvorlig Eftertanke. Kristne Mennesker bør holde sig borte fra alt Samarbejde med Fritænkerne, siger Otto Møller. Og med tydelig Adresse til Langelandsvalget hedder det: »At fremdeles danske Bønder kan komme over at vælge en erklæret Gudsfornægter til deres Talsmand i alt, hvad der angaar deres Folkeliv, Skolevæsen og folkekirkelige Ordning, er forunderligt nok at opleve, men at Mænd, der vil have Ord for at være bevidste Kristne, kan tilraade og tilskynde dertil, bruge deres Mund til at hævde det fuldt forsvarlige deri, er forargerligt i højeste Grad; man maa paa det Stade kunne stemme paa Satan selv til en saadan Tillidspost, hvortil man mener ham anvendelig.«

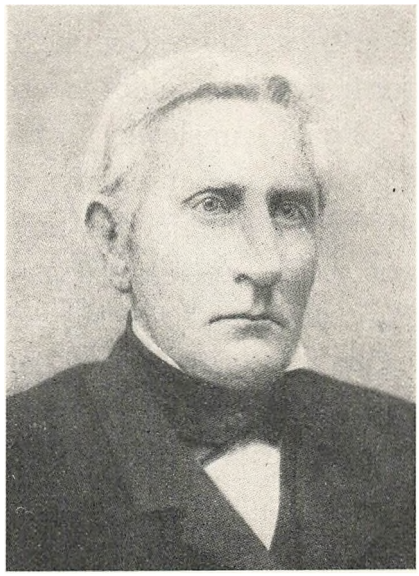

Otto Møller.

Et saa voldsomt Indlæg fra den ansete Præst maatte naturligvis afstedkomme en Del Bladskriverier. Højskoleforstander Falkenstjerne skrev i »Morgenbladet« om det »højst uhyggelige« »Indlæg i en Strid, der længe har været staaende i grundtvigske Kredse her i Landet.« Højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, anmeldte Bogen i »Højskolebladet.« I samme Blad gik Pastor V. Brücker stærkt imod Valget af Brandes og mod Lindbergs Bog. Til en Præst, der besøgte ham ved den Tid, sagde han: »Hellere af med vor Frihed, end at lade en vantro Mand faa Magt i Tinget!« I Erindringsbogen: »Mit Livs Vej II« har han dog taget Afstand fra saavel Udtalelsen som Artiklen.

»Om Flertalsregimente« hedder et Skrift af Otto Møller fra 1883. Det indeholder »nogle, kun for Kristne forstaaelige, Overvejelser.« Ogsaa i dette Skrift retter han voldsomme Udfald mod Venstre. Den konservative Præst stempler Venstres Paastand om de velsignelsesrige Følger af et Flertalsstyre som løgnagtig. Fritænkerne, som Venstre samarbejder med, overser Ondets Rod, Syn-

den. Derfor er det hele forfejlet. »Længe kan den nærværende Forkoglelse ikke vare ved; de Kristne maa enten aflægge deres Kristennavn eller træde ud af det fordærvelige Følgeskab, hvori de er kommen.«

Gylling-Præstens angstfulde Raab blev dog uden synderlig Virkning.

Regeringen og de Moderate fortsatte Samarbejdet i Samlingen 1880—1881. De gennemførte saaledes i 1881 en ny militær Straffelov, der betød et Fremskridt, idet de middelalderlige Straffe som Tamp, Rotting og Krumslutning afskaffedes. Bergs Gruppe bekæmpede dog Forslaget i de voldsomste Udtryk, fordi det bibeholdt Arrest i Bøjen.

Paa Finansloven opstod der Strid om Løntillæg til Embedsmænd, Tilskud til Universitetet og nye militære Bevillinger. 1. April var man ikke færdig med Forhandlingerne, men der vedtoges en midlertidig Finanslov for to Maaneder. Estrup tabte dog snart Taalmodigheden og opløste Folketinget den 7. Maj, da det, »være sig paa Grund af de politiske Partiers indbyrdes Stilling og de nærforestaaende Valg eller af andre Regeringen ubekendte Grunde, har vist sig at *mangle Evne eller Vilje* til at tilendebringe endog kun en mindre Del af de Rigsdagen forelagte Sager.«

Denne grove Fornærmelse mod Folketinget knyttede Venstre nærmere sammen. Ved Valget den 24. Maj havde Venstre da ogsaa nogen Fremgang. Folketingets Venstre opnaaede 34,000 St. og fik valgt 29 Mand, de Moderate 22,000 St. og 22 Mand, paa Venstremænd uden for Grupperne faldt 30,000 St., og der valgtes 18 Mand, ialt faldt der saaledes 88,000 St. paa Venstre, hvad der gav 69 Mandater. Højre maatte nøjes med 53,000 St. og fik 32 Mandater mod tidligere 35; dertil kom dog Professor Falbe-Hansen, der valgtes som uafhængig Højremand i Odense. Højre havde ved dette Valg opstillet flere Befæstnings-Officerer og haabet, de skulde trække en Del Stemmer til Partiet, men det slog ikke til.

Den nyvalgte Rigsdag vedtog straks en midlertidig Finanslov. Der opnaaedes dog heller ikke nu Enighed om Finansloven, skønt Berg fastslog, at det var den rigeligste Finanslov, Rigsdagen nogensinde havde tilbudt en Regering. Estrup opløste atter Folketinget, »fordi det havde fastholdt sin tidligere Vedtagelse af Finanslovsforslaget.« Nye Valg blev udskrevet til den 26. Juli. Denne Udfordring drev atter Venstre nærmere sammen, hvad der naturligvis vakte Bekymring i Modstandernes Kreds. Fru Heiberg skrev saaledes til Krieger: »Gid nu Berg maa bære sig saa klogt ad, at det bliver til Dumhed.

Gid mange smaa gode Nisser maa forblinde hans ellers dæmoniske Kraft og Blik paa at sætte igennem, hvad hans personlige Ærgerrighed leder ham til.«

Valgdagen blev en stor Sejrsdag for Venstre, der med 102,000 St. fik 75 Mandater, nemlig 31 af Folketingets Venstre, 24 Moderate og 20 uden for Grupperne. Højre skrumpede ind til 26 plus Falbe-Hansen.

De to Opløsninger havde nærmet Venstregrupperne til hinanden under Indtryk af en kraftig Vælgerstemning. De kummerlige Resultater af Forhandlingspolitiken virkede til at øge Venstres Kampvilje. Hvad Højre havde vundet i 1879 ved Venstres indbyrdes Strid, var nu ved Estrups Opløsningspolitik og Haan mod Folketinget tabt igen. Og det hjalp ikke Ministeriet, at en Del af det store Hartkorns Mænd mødte frem paa Valgtribunen ved Juli-Valget. Bladet »Den Conservative« rasede mod Venstres »politiserende Degne«, som burde »afskediges uden Naade og Barmhjertighed.«

Højskolebevægelsen saa Højre paa med megen Mistillid. Det var utroligt, hvad Højrebladene kunde finde paa at beskylde Højskolerne for. »Gudsfornægternes Frækhed« havde faaet Indflydelse paa Skolerne. som var grebet af »Frihedsraseriet,« skrev saaledes »Hjørring Amtstidende.« Forstanderne beskyldtes for at være »Løgnens« Tjenere for at tækkes Venstrebefolkningen og faa Elever. Bladet nævnte endda fæle Eksempler paa »Tøjlesløshed« paa en af Egnens Højskoler, hvor Eleverne »lappede Træsko og spillede Violin« under Forstanderens Foredrag. En Præst, der havde besøgt Skolen, skulde have iagttaget slige mærkelige Foreteelser. Det blev dog Vendsyssels Højskolemænd for meget. De rykkede frem med fem Erklæringer fra forhenværende og nuværende Forstandere i Vendsyssel — Grundtvigianere og Bjørnbakkere samt en Højremand. De tilbageviste alle Beskyldningerne.

FRONTEN MOD ESTRUP UDVIDES

Det trak op til en bitter Kamp efter de to Opløsningsvalg. Den større Enighed inden for Venstre var en af Aarsagerne dertil, men forskellige Bevægelser bidrog ogsaa dertil i Forbindelse først og fremmest naturligvis med Estrups Stejlhed. Forsvarssagen bragtes atter i Forgrunden. En Række Officerer mødtes i »Krigsvidenskabeligt Selskab« og drøftede Planerne om Københavns Befæstning. Krigsministeriets Direktør, Oberst Bahnson, var her den ledende Kraft. Der dannedes en Officerskomité, som havde til Formaal at paavirke

Befolkningen. 1881 oprettedes Bladet »Vort Forsvar,« der redigeredes af en Søn af Hall. Det naaede op paa en Snes Tusinde Holdere. Præsten Johannes Clausen udfoldede ud fra en glødende Fædrelandskærlighed en utrættelig Virksomhed for Forsvarssagen, bistaaet af sin Svoger, Generalmajor, senere Krigsminister H. V. Madsen. Paa Møder Landet over førte han Sagen frem. Hans Skrift »Om vort Fædrelands Forsvar« tryktes i 40,000 Eksemplarer og uddeltes gratis over hele Landet. Allerede i 1874 havde Lærer J. Hansen, Kirke-Flinterup, i Dr. Rosenbergs Ugeblad »Dansk Ugeblad« opfordret Mænd af alle Samfundsklasser til at danne Foreninger til Forsvarsvæsenets hurtige Fremme. Det førte til den saakaldte »Sorø-Adresse,« der med 26,000 Underskrifter i 1875 indbragtes i Rigsdagen. 3,783 fynske Kvinder udtalte 1882 i en Adresse: »Ved Mindet om de tunge Sorgens Dage, da vore Brødre, den lille Helteskare, trods alt det Blod, hvormed Slagmarkerne vædedes, maatte ofre Sønderjylland til Fjenden, — gaar den bange Anelse gennem vore Hjerter, at vi ikke tør haabe at vinde det tabte tilbage, ja ikke engang forsvare den sønderlemmede Del af vort Fædreland, hvis vi ikke snarest faar bygget fastere Værn.«

I 1882 indsamledes ca. 80,000 Kr. blandt Kvinder, der af Hørup haanligt kaldtes »de fynske Kanonkvinder.« For disse Penge bestiltes hos Krupp et Batteri paa 8 Stk. 15 cm korte Fæstningskanoner med Ammunitionsforsyning og andet Tilbehør. Kanonerne afleveredes 1885 til Kongen som Gave til Fædrelandet.

Derpaa fulgte den store Forsvarsadresse fra Mænd over 18 Aar, der samlede 106,000 Underskrifter, hvoraf godt Halvdelen fra Byerne. »Allernaadigste Konge,« hed det, »Vi bede Dem og Deres Regjering ikke at trættes ved den Modstand, som denne Sag hidtil har mødt, men fremdeles af al Magt at arbejde hen til, at Danmark, om det bliver angrebet, kan blive forsvaret med størst mulig Dygtighed og Kraft, og at Landets Sønner i Farens Stund ikke skulde savne noget af alt det, der behøves for at styrke Soldatens Tillid til sig selv og hans Haab om et godt Udfald.« Regeringen burde ikke vige tilbage for at skaffe Midlerne delvis ad ekstraordinær Vej.

Der var ganske sikkert i den hele Bevægelse en stærk Idealisme, som tiltalte mange. Men der er heller ingen Tvivl om, at Forsvarsbevægelsen hist og her blev misbrugt og benyttet som et ideelt farvet Dække over Kampen for Magten.

Fra Venstres Side havde man dog ikke holdt sig passiv. Som et Udtryk for Partiets Stilling til Forsvarssagen kan nævnes den fynske Adresse med ca. 10,000 Underskrifter. Den var affattet af Kl. Berntsen, Jørg. Pedersen og Tange og blev i 1875 indleveret i Folketinget af Kl. Berntsen:

»Til Regering og Rigsdag!

Undertegnede danske Mænd, som nærer den Overbevisning, at et kraftigt og efter Folkets og Landets Natur afpasset Værn er en nødvendig Betingelse for Hævdelsen af vor folkelige Selvstændighed, føle os tillige overtydede om, at Folkets Repræsentanter paa Tinge vil skænke denne for Fædrelandet vigtige Sag al den Opmærksomhed, den fortjener. Da imidlertid Meningerne er meget delte om, hvorledes Sagen bedst kan fremmes, og da det forekommer os af stor Vigtighed, at den fremtidige Udvikling af vort Forsvarsvæsen ikke bliver ledet i en Retning, hvortil Folkets Flertal savner den fornødne Tillid, tillade vi os ærbødigst at fremkomme for den høje Regering og Rigsdag med en kort Antydning af, i hvilken Retning vi mene, at vort Fædrelands Værn bør udvikles, for at det skal kunne faa Fremtiden for sig og vinde den nødvendige Tilslutning i Folket.

I denne Henseende lægge vi Vægt paa: a) at der stræbes hen til at give den Del af det unge Mandskab, som enten gennem Skytteforeninger eller ad anden Vej har erhvervet sig betydelig Fordannelse for Hæren, en tilsvarende Lettelse med Hensyn til den tvungne Uddannelse,

b) at der arbejdes hen imod den størst mulige Indskrænkning af Garnisonslivet, og at Uddannelsestiden væsentlig benyttes til Udvikling i Skydefærdighed, Felttjeneste o. s. v.

c) at der fremdeles gives dem blandt de unge, som har Lyst og Evne til i kortere eller længere Tid at tjene som Officerer eller Underofficerer Adgang og Lejlighed dertil.

Til Opbevaring af Krigsmateriel og til Støtte for Hær og Flaade bør der anlægges en eller flere befæstede Pladser paa Steder i Landet, som bedst egner sig til saadanne Anlæg. Søværnets fremtidige Udvikling bør gaa i Retning af et kraftigt Kystforsvar.

Vi nærer det Haab, at det maa lykkes Kongens Raad og Folkets Repræsentanter at opnaa en for vort Fædreland heldig Ordning af denne betydningsfulde Sag.«

I de samme Aar mistede den gamle Nationalliberalisme sit Førerskab i Aandslivet og politisk gik dens Mænd mere og mere op i Højre. V. Hørup afløste N. J. Larsen som Redaktør af »Morgenbladet«. I 1881 døde »Dagbladet«s Leder Vilh. Topsøe, Carl Ploug forlod »Fædrelandet.« Det betød, at Venstres Journalister nu kom frem i forreste Række i den københavnske Presse. 1882 sprængtes Studenterforeningen, og der dannedes et radikalt præget Studentersamfund med Dr. V. Pingel som Formand.

Socialdemokratiet foretog et Fremstød i de samme Aar. 1878 dannedes »Socialdemokratisk Forbund«, og i 1879 rejstes den røde Borg i Rømersgade.

I Studentersamfundet dominerede Politik alle andre Interesser. »Af ydre Hygge og Komfort havde »Samfundet« ikke synderligt at byde,« skriver Neergaard, »men dog tror jeg ikke, der er mange af dem, som i de første Aar hørte til ude i de lavloftede og røgsværtede Stuer i Badstuestræde, som ikke tænker tilbage paa dem som paa et kært gammelt Hjem. Vi følte os som en Hær i samlet Fremrykning . ., vi brændte af Længsel efter at slaa Dørene op paa vid Gab ud til Arbejderne og Bønderne og gøre den Gavn iblandt dem, vi kunde, ved Oplysnings- og Hjælpeforanstaltninger.«

Studentersamfundet optog snart en udadgaaende Virksomhed. Ved sin Retshjælp for ubemidlede fik den megen Betydning for Arbejderne. Fra 1883 drev »Samfundet« Aftenundervisning for Arbejdere. Denne lededes af en særlig Bestyrelse med Herman Trier som Formand, Neergaard Næstformand og Sekretær, Jul. Schiøtt Kasserer og desuden Pingel og Urtekræmmer C. Gad. Paa et Møde i den røde Borg i Rømersgade forelagde Herman Trier for en tætpakket Sal Planerne. Arbejdernes egne Ønsker og Behov skulde angive Retningslinjerne. Der meldte sig ikke mindre end 1500 videbegærlige Arbejdere. Neergaard var Undervisningens Organisator. I Studentersamfundets Jubilæumsskrift tegnes dette Nattebillede, der viser Spirerne til den Politiker, der senere aftvang selv den argeste Modstander Respekt: »Niels Neergaard allerede dengang en overlegen Dygtighed med stort Overblik, sidder ved Lampelys i sin Stue til langt ud paa Natten med to lejede Underofficerer og skriver Holdene ud. . . . De skrivende Fingre løber, de 1500 Brevkort bliver udsendt i rette Tid. Men Neergaard er syg, næsten ødelagt af Overanstrengelse.« Neergaard var ogsaa Formand for Udvalget for Udgivelse af oplysende Smaaskrifter, som fra 1884 udsendte en Række fortræffelige Skrifter.

I disse Aar organiserede Partierne sig i Hovedstaden. Socialdemokratiet

havde som nævnt Organisationen i Orden. 1881 stiftedes »Højres Arbejder- og Vælgerforening i København.« Oppositionen dannede i 1883 »Københavns liberale Vælgerforening,« der hurtigt fik 4000 Medlemmer. Der startedes med et stort politisk Møde for Medlemmerne i Casino den 15. December 1883. Da Dørene aabnedes, var der allerede indmeldt saa mange i Foreningen, at de langt fra kunde rummes i Casinos store Sal. Mødet forløb udmærket. Der blev talt af Berg, Bojsen, Christopher Hage, Octavius Hansen, Jacob Marstrand, og Pingel afsluttede med et flammende Opraab og et med rungende Hurraer besvaret Leve for Københavns liberale Vælgerforening. Berg talte over Temaet: Mod Estrup. Gang paa Gang bruste Bifaldet ham i Møde. Til et Valg mod Estrup gaar Folket uden for København, som Ungdommen med Jubel gaar til Gilde, hedder det i Talen, Vinterens Sne eller Sommerens Travlhed hindrer ikke Mødet, og for hvert Valg bliver Folketinget stærkere mod Ministeriet Estrup. Der er intet at vente for Højre. »Berlingske Tidende« havde fremstillet Mødet som en Sammenslutning mellem Omvæltningsmændene, der vilde afsætte Vorherre og Kongen. »Sproget mangler Udtryk for at betegne Modbydeligheden ved et saadant Hykleri, og jeg tør nedlægge den skarpeste Protest mod dette Misbrug af Religionen og Kongen som Skærmbrædt for reaktionære Tilbøjeligheder. Nej, mine Herrer, Revyen paa Skydebanen [Højres Terminsmøde] var Fyrværkeri, men det var ikke Festblus, det var Nødsignaler fra den synkende Skude, og Deltagerne maatte drømme Natten efter som de gamle Guder i »Hakon Jarl«: »Vor Tid er forbi, snart synke vi.« Snart, ja sikkert synger denne Reaktion paa sit sidste Vers, men Verset kan blive langt. Formentlig kan det ogsaa bero paa denne Forsamling, om dette Vers kan blive afkortet noget. Min Anskuelse er, at i samme Grad som København fordrer for sit eget Vel og for Landets at tage Haand i Hanke med, og Borgerne selv kommer med, i samme Grad bliver dette Vers kortere. Og saa? Ja, saa er det Mareridt ovre, saa er Trolddommen løst. Men hvad saa? Saa kaster Hr. Ploug Nøglen i Stadsgraven og forsvinder med det København,

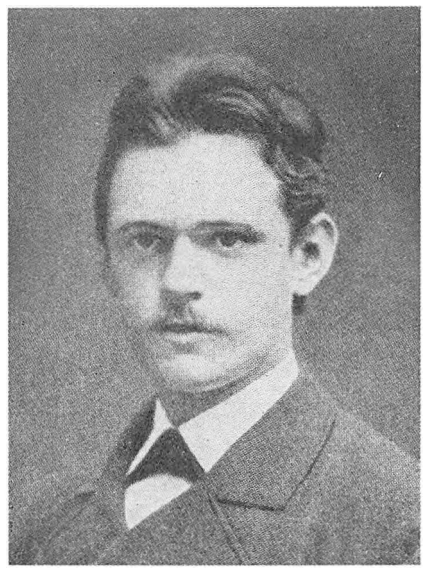

N. Neergaard som Magister og statsvidenskabelig Kandidat.

der forsvandt, saa stryger Hr. Matzen 17 Sider i sin provisoriske Forfatningsret, beder om Forladelse for Resten og indmelder sig i Københavns liberale Vælgerforening.«

Af Talerne var Højesteretssagfører Octavius Hansen og Grosserer Christopher Hage ikke egentlige Venstremænd paa det Tidspunkt, men de var Modstandere af Ministeriet Estrup. Hage gav Udtryk for sin Uvilje overfor Trangen til at presse alt ind i to formelle Partiers Spændetrøje, dræbende Frihed og Selvstændighed. Han vilde ikke anerkende Fordringen om et Partis absolutte Ret til at styre. Visnepolitik var ikke nok. Den eneste gyldige Maalestok for enhver Politiks Berettigelse ser vi i dens positive Indhold, udtalte han, og i Længden er det dette alene, der formaar at bære et politisk Parti oppe. Det giver ingen politisk Ret, at man hindrer andre i at udrette noget; Berettigelsen ligger deri, at man selv vil noget andet og bedre. Folketingets naturlige Opgave er at være Fremskridtets Bærer.

Der kæmpedes saaledes under forskellig Fane, men dog med samme Front — for demokratisk Fremgang i Hovedstaden. Vanskeligst stillet var nok Georg Brandes. Man sluttede uden videre, at han var Tilhænger af den demokratiske Opposition. Det viste sig dog snart, at det var saa som saa med Tilslutningen. Ved den liberale Vælgerforenings Grundlovsfest i 1884 kom det saaledes frem. Han fortæller selv, at han tilfældigvis var kommet til Stede ved Slutningen af Festmaaltidet, og han blev da presset til at holde Tale. I denne Tale erklærede han, at han ikke selv vidste, om Benævnelsen liberal passede paa ham; han kunde end ikke kalde sig ubetinget frisindet; thi der var Punkter, paa hvilke han ikke misbilligede Tvang. Demokrat mente han ikke, at han kunde kaldes; thi han troede ikke paa Flertals-Afgørelsens Værdi. Naar han oprigtig var for Venstre i den danske Forfatningskamp, saa var det, fordi Venstre havde Ret, ikke fordi det var Flertal. Medens han af hele sit Hjerte vilde tjene Folket, kunde han da ikke sige, at han vilde tjene Demokratiet.

Liberalismen i København blev desværre kun en Episode. I 1884 erobrede den to Folketingsmandater, i 1890 et Landstingsmandat, i 1893 valgtes endelig følgende 4 Liberale ind i Borgerrepræsentationen: Herman Trier, Bagermester Marstrand, Forlagsboghandler Gustav Philipsen og Tømrermester Thomsen. Sejrene var dog vundet i nær Samarbejde med Socialdemokratiet i København, og dettes Herredømme skulde snart fortrænge de Liberale. Men den københavnske Liberalisme førte en Række vidtskuende og betydelige Skik-

kelser frem. Den senere Radikalisme i Hovedstaden betød en betydelig Indsnævring af den frie Liberalisme fra Firserne.

Der maa nævnes endnu en Bevægelse mod Estrup, nemlig den saakaldte Børsopposition. I Begyndelsen af Firserne begyndte en Opgang for Industri og Handel. Mange mente, at Ministeriet burde interessere sig for Støtte til Erhvervene, Handel og Industri, men i den storpolitiske Kamp saa man en Hindring herfor. Den store Bankmand C. F. Tietgen og Nationalbankdirektør Moritz Levy, to af Hovedstadens toneangivende Mænd, fik i 1880 afholdt et Børsmøde med 5—600 Deltagere. Her nedsattes Børsudvalget med en Række betydende Forretningsmænd som Medlemmer. I 1881 rejste det over for Ministeriet Krav om Ændring af Skatter, Toldnedsættelser og Oprettelse af et Handelskammer, med hvilket Ministeriet skulde drøfte erhvervsmæssige Spørgsmaal. Kravene optoges i »Børsadressen,« der samlede 4661 Underskrifter. Estrup afviste imidlertid blankt Kravene, hvad der naturligvis øgede Bitterheden hos Tietgen og hans Kreds blandt københavnske Forretningsfolk. En af Venstres senere ledende Mænd, Grosserer Christopher Hage (1849—1930), som den Gang endnu stod Højre nærmest, blev Samlingsmærke for Børsoppositionen og valgtes til Folketingsmand i 7. Kreds 1881.

Men Handelens og Industriens Mænd gled hurtigt ud af det politiske Røre. Børsoppositionens Dage er omme, erklærede Professor H. Matzen stolt i December 1883. Bevægelsen fik dog den Betydning, at mange i den københavnske Middelstand blev vundet for den liberale Anskuelse og sluttede sig til Venstre.

VISNEPOLITIKEN

Alle Tegn tydede paa en skærpet Kamp. Regeringen havde tydeligt ladet forstaa, at den ikke agtede at vige en Tomme, og Venstre følte sig styrket ved den stærke Tilslutning i København og søgte efter nye Kampmidler. Under Bergs Førerskab indledes Visnepolitiken. Det lille Ord »visne« lød snart over hele Landet. Kort og fyndigt var her fundet et Udtryk for det store Flertals Følelse over for Regeringen. Estrup maatte sultes bort. Nu var der forhandlet længe nok. Folkets Taalmodighed var paa Bristepunktet. Der skulde aabenbart skarp Lud til for at rense den politiske Verden. Saa fik man gaa over til skrappe Midler. Lovkværnen skulde standses, en passiv Modstand indledes.

Det var den 13. August 1881, at Berg under Finanslovsbehandlingen ud-

talte, at Estrup vilde gøre den Opdagelse, »at i Grunden visner de forskellige Spørgsmaal i hans Haand; der bliver ingen Velsignelse ved dem. Og hvorfor? Fordi han ved sin Politik har syndet imod den konstitutionelle Natur, idet han har trodset og tilsidesat det tilbørlige Hensyn til det folkevalgte Kammer.« »Landets Velfærd kræver af dette Folketing,« slutter han, »at det lader al Ting visne i Hænderne paa et Ministerium, der trodser den almindelige Valgret.«

Allerede flere Aar i Forvejen havde Berg paa Estrup anvendt Fablen om Troldmanden, der gjorde hele Riget til Sten og selv sad for Bordenden som det eneste levende Væsen. Bille havde engang lignet Berg ved Siebel i Gounods »Faust«: »som hver Blomst, Siebel rørte ved, visnede, saaledes gik det med hvert Lovforslag, Berg rørte ved.« Men anvendt paa Berg blev Ordet kun en Sprogblomst, der selv visnede. Saa snart Berg derimod anvendte det mod Estrup, fænngede det, og snart gik det som en Løbeild over Landet.

Det var et ekstraordinært Skridt, Venstre foretog. Forholdene var dog ogsaa i høj Grad usædvanlige. »Det synes jo, som om et Valg gør den modsatte Virkning af den, som man ellers konstitutionelt plejer at tillægge et Valg«, udtalte Berg. Inden for Venstre var flere kun modstræbende gaaet med til Visnepolitiken. Men naar det alligevel en Tid lykkedes at faa alle Partiets Afskygninger med, er det et stærkt Udtryk for den ægte Harme og Indignation over for en Regering, som Aar efter Aar lod haant om Vælgernes stedse stærkere og stærkere udtalte Misbilligelse, ja som endog lod falde ret utilslørede Bemærkninger om Forfatningens Sprængning. Det blev Estrups historiske Betydning at virke vækkende og samlende paa dem, han vilde kue og splitte. Den politiske Interesse traadte helt i Forgrunden, ogsaa blandt store Dele af Ungdommen, og da ikke mindst den akademiske Ungdom. Løsenet blev: For eller mod Estrup. Alle, for hvem Folkefriheden betød noget, maatte blive hans erklærede Modstandere.

Man undervurderede ganske sikkert fra Venstres Side Modstandernes Styrke. Ganske vist talte de tidligere nævnte Bevægelser deres tydelige Sprog om en Vaklen blandt mange af Regeringens tidligere Tilhængere, men Regeringen styrkede unægtelig sin Stilling ved at skyde Forsvarssagen saa stærkt i Forgrunden. Det blev til stor Skade for denne Sags Skæbne i Fremtiden, men politisk betød det, at Regeringens Parti nu fik en stor Sag at samles om. Ved en saare ensidig Appelleren til de nationale Følelser kastedes der et Idealitetens Skær over den politiske Kamp, som betød et afgjort Plus for Estrups

politiske Stilling. Venstre skræmte vel ogsaa en Del af det nyvundne Borgerskab og af Børsoppositionens Mænd bort. Det er naturligvis et aabent Spørgsmaal, hvad Venstre vilde have kunnet opnaa ved Forhandlingspolitik med det Maal at naa Resultater, som nogenlunde kunde tilfredsstille Partiets Vælgere. Inden for Højre gjorde en vis Opposition mod Regeringen sig gældende, og det er muligt, at man kunde have opnaaet Tilslutning fra den Side til nogle saglige Spørgsmaals Løsning. Men det er højst tvivlsomt, om denne Opposition skulde have haft Styrke og Mod til at gaa mod Regeringen politisk. Naar den skulde vælge mellem Estrup og Berg, valgte den trods alt Estrup.

Visnepolitiken var ret efter Hørups Hoved. Haanende skrev han nogle Aar senere om Højre, at det i de Aar tørstede efter nogle flere Love som Landmanden efter Regn i Sommertørken og skabede sig over de elendige Lovforslag, der døde og blev begravede i Folketinget, som om der var Misvækst i Landet. For Hørup var de parlamentariske Forsamlingers Hovedbestemmelse at værge og vaage over Skatteborgernes Lommer, mens de Tilfælde var let talte, hvor virkelig nye Krav til Samfundets Ordning har klaret sig saaledes ud af den almindelige Bevidsthed, at de forlanger nye Love, og at man af disse Love kan vente nogen kendelig Forandring og Forbedring i Menneskers Tilværelse. Det meste Lovmageri opfattede han som en hjælpeløs Snagen omkring, et tungt og ørkesløst Arbejde, der lader alt blive i den gamle Elendighed, kun at Forvirringen er bleven end mere plagsom, Myldret af fortrædelige og modsigende Forskrifter og Lovbefalinger end mere uoverskueligt. Ingen Sot ruinerer i Længden sikrere et Folks hele Rets- og Samfundstilstand end den stundesløse Lovsyge, hævdede han, den, der til Tider hærger Rigsdagen og fylder den med et Raseri efter at udrette noget, som ikke stilles ved 200 Love om Aaret.

Hørups politiske Program gik ud paa Besiddelsen af Magten, saa kunde man siden tale om, hvad den skulde bruges til. For de enkelte specielle Opgaver interesserede han sig kun lidet. Derimod havde han en stærk Tro paa, at der er noget i Verden, som gror »af sig selv.« Derfor var han i sit rette Element under Visnepolitiken.

Da Rigsdagen traadte sammen i Oktober 1881, valgtes Berg til Folketingets Formand. Paa Forslag fra hans Gruppe traadte Venstregrupperne i Forhandling om Udvalgsbesættelse og drøftede Taktikken overfor de enkelte Forslag. Berg og Hørup blev hurtigt de ledende inden for Venstre.

Ministeriet mødte med en Række Gengangerforslag, men alt, hvad der var af Betydning, blev standset.

I en ren politisk Sag svigtedes Ministeriet af en stor Del af Højre. I Dagene 2.—4. August 1881 holdtes paa Askov Højskole et kirkeligt Møde, der samlede 700 Mennesker, deraf 120 Præster fra hele Landet. Paa Mødet drøftedes de grundtvigske Frihedskrav. Det store Flertal af Mødets Deltagere enedes om den saakaldte »Askovadresse,« en Henvendelse til Rigsdagen, som i en Hovedsum indeholder de Krav om kirkelig Frihed, man stillede inden for grundtvigske Kredse. Da Adressen har spillet en betydelig Rolle i de kirkepolitiske Drøftelser, skal dens Punkter nævnes. Man anmodede om, at de maatte blive overvejede og fremkalde de nødvendige dertil svarende Lovforslag:

1. Det nuværende Præsteløfte afløses af et nyt, hvorved Præsterne forpligtes til efter deres bedste Overbevisning at lære overensstemmende med den hellige Skrift og at forvalte Sakramenterne sømmelig efter Herrens Indstiftelse.

2. Der indrømmes Sognemenighederne Ret til at vælge deres Præster.

3. Hvor Præst og Menighed kan enes om Indførelse af en Salmebog og en Alterbog, indrømmes der dem Ret dertil.

4. Der gives udvidet Frihed for Præsterne til at stede Børn til Herrens Bord i en tidligere Alder end nu, ganske som i den ældre lutherske Kirke i Danmark (smlgn. Peder Palladius' Visitatsbog) — samt Frihed for Præsterne til at foretage den almindelige saakaldte Konfirmation uden Hensyn til Alder, Udskrivning af Skolen og bestemte Søndage i Kirkeaaret.

5. Der gives udvidet Frihed for Bisperne til under særegne Forhold at ordinere Mænd til Præster, som ikke er i Besiddelse af alle de nu for Tiden gældende Betingelser for Ordination (smlgn. Ordningen i den anglikanske Kirke).

6. Der gives Mænd over 30 Aar Adgang til for en særskilt Eksamenskommission at underkaste sig en theologisk Embedsprøve, som Staten godkender, uden at vedkommende først har taget Studentereksamen og »Filosofikum«.

7. Der indføres en borgerlig Form for Ægteskabets Oprettelse for alle ved dertil beskikkede Mænd i hvert Sogn.

8. Der indrømmes Valgmenigheder og Sognebaandsløsere udvidet Ret til at benytte Sognekirkerne.

Kultusminister Scavenius gav de Præster, der havde underskrevet Adressen,

en Irettesættelse: »Da det ikke kan anses for foreneligt med det Hensyn,« hedder det i Ministeriets Skrivelse, »som Embedet paalægger de til Folkekirken hørende Præster, at de gør Ønsker om Forandringer i de for Folkekirken gældende Love og Anordninger til Genstand for Andragender til Rigsdagen i Stedet for at forebringe dem for Kirkestyrelsen gennem deres kirkelige Foresatte,« tildeles de en ministeriel »Næse.«

Adskillige af Præsterne protesterede mod Irettesættelsen. Scavenius anlagde Sag mod seks af disse. Sagen førtes gennem alle Instanser, men førte til Frifindelse ved Højesterets Dom.

Høgsbro, Harald Holm og Kr. Ravn stillede en Forespørgsel i Folketinget. Høgsbro karakteriserede Scavenius' Fremgangsmaade som et Forsøg paa at lægge et nyt Baand paa Folkekirkens Embedsmænd, indføre en ny Disciplin, endog større end den, der kendes i den militære Stand, hvor man har tilladt Officerer at andrage Rigsdagen om Udviklingen af Landets Forsvar. Man hindrer Præsternes fri Virksomhed og svækker Menighedernes Tillid til dem.

Folketinget gav forsaavidt ogsaa Scavenius en »Næse,« idet det med 67 St. mod 5 vedtog en Misbilligelse af Ministeriets Fremgangsmaade. 11 Højremænd afholdt sig fra at stemme, Resten var fraværende.

Der er nævnt forskellige Tegn, der tydede paa, at det var saa som saa med Enigheden inden for Højre. End ikke Forsvarssagen var der Enighed om inden for Regeringspartiet. Ravn forelagde 1881—82 den Kauffmannske Fæstningsplan i Landstinget: 34 Mill. til Landbefæstning, 13 til Søbefæstningen, 6 til Agersø og Lille Bælt, 3 til Helgenæs, 6 til Flaaden, ialt 63 Mill. Kr. Venstre gik naturligvis imod Forslaget, der kun fik Tilslutning fra de militære Medlemmer af Højre. Andre Regeringstilhængere bekæmpede Forslaget. Nationalbankdirektør V. J. A. Ussing gik afgjort mod Landbefæstningen, der kunde opfordre en krigsførende Magt til at besætte København for at sikre sig Besiddelsen af et saa vigtigt Punkt. Ploug og Oberst Andræ udtalte sig ogsaa i bestemte Vendinger mod Fæstningsplanen. I Udvalget lykkedes det ikke at samle Flertal om nogen Plan. Der vedtoges da en Dagsorden, der vel billigede Hovedlinjerne i Forslaget, men forudsatte Ændringer. Den vedtoges med 37 St. mod 21. Blandt de 21 var 9 Højremænd, og nogle andre undlod at stemme.

Ogsaa under Finanslovsforhandlingerne afsløredes Brydninger inden for Højre. Ministeriet havde helt opgivet at forelægge Finansloven for 1881—82; det levede videre paa den midlertidige Lov.

Over for Regeringens Forsøg paa at pille enkelte Poster ud af Finanslovsforslaget og gennemføre dem som selvstændige Forslag var Berg paa Vagt. Ministrene saa maaske helst, at »vi havde sat os hen som rene Smaafolk, der egentlig kun hørte hjemme i en forberedende Klub for Sogneraadsvalg,« men Folketinget skulde vide at vaage over Bevillingsretten. Klein angreb i skarpe Ord Regeringen. Han advarede mod at drive frem mod et nyt Provisorium; det vilde være Letsind at tro, at det en Gang til gik som den 8. November. Ministeriet havde Pligt til paa enhver Maade at søge en regelmæssig Finanslov.

Under selve Finanslovsbehandlingen kom tre Stridspunkter fra forrige Aar igen: Dyrtidstillæg til Embedsmænd, Dækning af Universitetets Underskud og et Panserskib af en større Type end sædvanlig. Loven gik i den af Venstre krævede Skikkelse til Landstinget, hvor det kom til et opsigtsvækkende Sammenstød mellem Krieger og Professor Matzen. Denne var i 1879 kommet ind i Tinget, hvor han hurtigt blev en af Højres Førere, og baade saglig og politisk øvede han en betydelig Indflydelse. Denne juridiske Professor var en utrættelig Organisator af Højrepartiet, Stifter af Foreninger og Blade. Han blev hurtigt en af Partiets mest benyttede Folketalere, veltalende og slagfærdig som han var. Med stor Frejdighed og Dristighed førte han Nellemanns Fortolkninger ud i de yderste Konsekvenser. Med Frejdighed erklærede han, at han med Sindsro imødesaa Bestræbelserne for en Finanslovs Tilvejebringelse strande. Der kunde da ikke ske noget værre, end at vi stod »foran det tomme Rum, som det saa vil blive overladt Regeringen at udfylde paa egen Haand under Ansvar for den forfatningsmæssige Domstol.« Krieger betegnede dette som »Prokuratorpolitik.« Regeringen maatte gøre sit yderste for at skaffe en Finanslov; han anbefalede at tage saa meget Dyrtidstillæg, som Folketinget vilde give, og nøjes med det. Matzen vilde ikke gaa med hertil: »Den Afgørelse, ifølge hvilken vi skal give efter i alt, det andet Ting i intet, ligger uden for den Ramme, indenfor hvilken Forhandlingerne kan føres.« Krieger udtalte nu, han godt vidste, at hans Optræden misbilligedes af flere af hans Meningsfæller. Men naar man ser to Forsamlinger fare mod hinanden, sagde han, bliver man tilmode, omtrent som naar man i nær Afstand ser to Jernbanelokomotiver fare imod hinanden, og har en levende Fornemmelse af, at naar intet særligt Held møder, maa der ufejlbarligt komme et ulykkeligt Sammenstød. Kan den, der staar uden for, end ikke selv bremse, fristes han dog til med et Tilraab til dem, der kan bremse, at bidrage til, at Sammenstødet blev

undgaaet. Han havde en bestemt Fornemmelse af, at der var adskillige Kræfter, som æggede til at uddybe Striden i Stedet for at udjævne den; han frygtede, at der paa de mere yderliggaaende Sider skulde vokse en Partilidenskab op, som gjorde det vanskeligt at laane Øre til mere rolige Advarsler, og Matzens Tale var et Tegn paa, at denne Lidenskab allerede var trængt ind i Landstingssalen.

I Fællesudvalget enedes man om de tre omstridte Punkter væsentlig paa Venstres Grundlag. Estrup var ikke tilfreds med Forliget, men vilde lade Tingene selv om, hvad de kunde enes om. Det saa en Tid noget broget ud. Inden for Højre var der aabenbart Stemning for at slaa Forligsbestræbelserne ned. Bojsen, Holstein-Ledreborg og Krieger trak Hovedlæsset, og i Fællesudvalget erklærede Krieger og Ploug sammen med fire andre Højremedlemmer, at de gik i alle Tilfælde med. Saa lykkedes det at faa Sagen til at glide, selv Matzen gav op. I Landstinget stemte kun en halv Snes Højremænd imod. Estrup udtalte, at Ministeriet ikke var tilfreds med Resultatet, men det vilde ikke være nogen Hindring for en i begge Ting vedtaget Finanslov. Regeringen havde lidt et faktisk Nederlag. Inden for Venstre ventede mange nu et Ministerskifte. Estrup lod dog som ingen Ting.

Men ved Finanslovsoverenskomsten uden om Ministeriet havde Venstre vundet en stolt parlamentarisk Sejr.

Inden for Venstre fik Berg mere og mere Ledelsen. Han blev den naturlige Bannerfører i Kampen mod Estrup og hans vaklende Skarer. Bojsen og Hørup underordnede sig hans Førerskab. Den svækkede Regering skulde tilføjes det dræbende Stød ved Proklameringen af Visnepolitiken. Det var nok ogsaa den eneste Politik, der kunde styrke Sammenholdet inden for Venstre. Ved Samlingens Slutning fastslog Berg, at Oppositionens Opgave i Rigsdagen var ikke blot ved Fasthed, men ogsaa ved Besindighed at værge vor Friheds Ret. Alt var visnet for Ministeriet i denne Samling. Estrup »gaar paa sin egen Kirkegaard, men han tror dog, at han er den fortræffeligste Minister i Verden, og at det er os, som ikke duer til noget.«

Hørup fandt, at enhver Ting skal have sin Ende, i Politiken som i Dramaet, tilsidst forlanger man, at Helten skal falde; ud over fem Akter gaar det sjældent, men Konsejlspræsidenten er jo nu paa det syvende Aar, og den offentlige Mening her i Landet er i alt Fald lige paa Nippet til at blive enige om, at nu kan det være nok.

D. G. Monrad, Junigrundlovens Forfatter, traadte paa det Tidspunkt atter ind i det politiske Liv. Balthazar Christensen, den gamle Venstreforer fra Bondevennernes Dage, var død. Middelfartkredsen, der var hans Valgkreds, regnede med at kunne sætte Monrad ind i Tinget. Det var fra Venstre, han fik Opfordringen. Han lovede at stille sig, men vilde ikke bindes af andet, end at han vilde blive sin Fortid tro. Berg og Jens Busk holdt Møder i Kredsen, Monrad kom først Dagen før Valgdagen. Monrad valgtes med 756 St., mens den moderate Kandidat fik 492.

Kort før havde Monrad udsendt et lille Skrift: »Den stille Magt.« Heri hedder det, at hans Fortid paalagde ham den Forpligtelse ikke at unddrage sig politisk Virksomhed, hvis det ønskedes. Hvor mange Magter er der i Staten? spørger han. Den lovgivende, styrende, dømmende. Ja, og saa den fjerde: den stille Magt. »Den stille Magt kommer lønligt, ubemærket som Himlens Dug. Den hader høje Raab og Spektakel, den bruger ikke Formulering og Lovbestemmelser, den kommer hviskende som en sagte Susen, den lister sig ind i Øjnene, saa at Genstandene kommer til at staa for dem i en anden Belysning, den sniger sig ind i Sjælene, saa at Tænkemaaden forandres, uden at man mærker det. Og farende frem saaledes med Lempe og ganske stilfærdigt omdanner den efterhaanden Verden og viser sig stærkere end den Stærkeste, end Love og de helligste Traktater.« Parlamentarismen maa komme »som en Datter af den stille Magt.« Det kan ikke nytte at kræve den, før dens Tid er inde. Sin væsentligste Støtte har Parlamentarismen i Hensynet til Magten. Det er ynkeligt at se en magtesløs Magt. »Det er denne Modsigelse mellem Hovedordet »Magt« og Tillægsordet »magtesløs,« der er Parlamentarismens Moder.« Parlamentarismen indføres aldrig ved nogen Lovbestemmelse, ved nogen Paragraf. »Parlamentarismen er nemlig en Datter af den stille Magt; derfor kommer den stille, umærkeligt. Først naar den har fæstet saa dybe Rødder, at den hersker uden Modsigelse, anerkendt af alle, Konservative, Liberale, Radikale o. s. v., først da tilsteder den at blive omtalt og proklameret som den store, ledende, politiske Grundtanke.«

Venstre havde hejst Parlamentarismens Banner i Utide, styrtende det ene Ministerium efter det andet: »Da kaldte den stille Magt paa Estrup, og Estrup kom.« Estrups Modstand mod Parlamentarismen har da haft sin historiske Berettigelse, men nu er hans Politik uklog. »Folketinget vilde bruge Finansloven som et Angrebsvaaben mod Ministeriet; det gik ikke. Men hvis nu Ministeriet

vilde gaa over fra Forsvar til Angreb og bruge Finansloven som et Angrebsvaaben, saa vilde det sandelig heller ikke gaa. Husk paa den stille Magt! Hvis to Mennesker skulle blive enige om en Beslutning, for at denne kan blive gyldig, saa er den, der siger Nei, den stærkeste.«

De Forskydninger, der var ved at ske, gav sig ikke større Udslag ved Landstingsvalgene i Efteraaret 1882. I København søgte de yderliggaaende Højremænd at tage Hævn over de mere eftergivende, men Børsoppositionen hindrede det ved at vælge Grosserer Broberg. Venstre havde vel Fremgang i Stemmetal, men vandt kun et Mandat, der var tabt ved et Suppleringsvalg. »Dansk Folketidende« anbefalede som tidligere at vælge Mænd, der før havde været Folketingsmænd. Venstre i Landstinget udgjorde saa lille en Gruppe, at det var af stor Betydning, at den kom til at bestaa af veltrænede Parlamentarikere. Højre var altid tilbøjelig til at vælge gamle Parlamentarikere, og selv om Tscherning haanligt havde kaldt Landstinget »Højres Invalide-Hospital,« saa burde Venstre paa dette Punkt følge Højres Eksempel. Venstre fulgte dog ikke Raadet, idet blandt fire Nyvalgte kun een tidligere havde været Medlem af Rigsdagen. Høgsbro beklager meget, at Venstre ved Valgene i Randers kasserede N. Rasmussen, Lisbjerg Terp, »en af Venstresagens dygtigste og mest ansete Talsmænd,« for Gaardejer Erikstrup, der fik 48 St. mod Rasmussens 44.

N. P. Madsen-Mygdal.

I Aalborg valgte Venstre Lærer N. P. Madsen-Mygdal (1835—1913). Den evnerige Lærer sluttede sig til den grundtvigske Retning og havde som Formand i »Danske Samfund« i en Del Aar ledet store folkelige og kirkelige Møder i Hjørring Amt. I Landstinget blev han hurtigt Venstres Fører. Hans høje, brede Skikkelse og hele Fremtræden gav ham en ikke ringe Myndighed, og hans kraftige Bevægelser gav Højre Anledning til at ironisere over de »gyngende Talerstole,« der fandtes, hvor Madsen-Mygdal holdt Møde. I Kampen for Folkestyret stod han stejlt paa Retsstandpunktet og sluttede sig derfor varmt til C. Berg. Han var en flittig Taler og Skribent, ligesom han blev en indsigtsfuld Parlamentariker, der med Dygtighed og Troskab i Kampaarene førte Kampen

for det folkelige Selvstyre over for Landstingets stokkonservative Professorer og Junkere.

Det tilfaldt Monrad som Folketingets ældste Medlem at aabne dets første Møde og lede Valget af en Formand, da Rigsdagen traadte sammen i Oktober 1882. Mod Sædvane holdt han en lille Tale til Medlemmerne. »Da jeg,« udtalte han, »skønt det yngste Medlem af Forsamlingen er af Alderen bleven hævet op til dette Højsæde, hvis Kortvarighed er et sandt Billede paa den menneskelige Højheds Forkrænkelighed, haaber jeg, at det maa være mig tilladt at henvende et Par Ord til Forsamlingen.« Han mindede dernæst om, at der i Middelalderen var en Guds Vaabenhvile, der varede fra Lørdag Aften til Onsdag Morgen, i den Tid hvilede Kampen. I Lighed hermed ønskede han en »Fædrelandets Vaabenhvile, under hvilken man glemte al Lidenskab, alt gammelt Had og Vrede og saa ganske simpelt og jævnt paa Fædrelandets Anliggender.«

Der var dog ingen Jordbund for den Tale. Monrad havde faaet sin Plads mellem Hørup og Edv. Brandes. Han traadte straks i Forhandling med saavel Bergs som Bojsens Gruppe. Hans Stilling vilde medføre, sagde han i sin første Tale, at han nærmest vilde slutte sig til Venstre, men Folketinget burde arbejde med Sagerne og ikke visne dem. »Jeg tilstaar ganske oprigtigt,« sagde han ved en Lejlighed, »at hvis Hans Majestæt Kongen valgte 6—7 Lakajer til sine Ministre — han vil ikke gøre det, men jeg siger, hvis han gjorde det — saa vilde jeg forhandle med dem ganske roligt. Kom de med et godt Forslag, vilde jeg stemme for det, kom de med et slet Forslag, vilde jeg stemme mod det.«

Han søgte straks at bryde Visnepolitiken ved en Række socialøkonomiske Lovforslag, der var udarbejdede af Frede Bojsen efter Monrads Udkast, og efter nærmere Forhandlinger med Oppositionsgrupperne stilledes de i Folketinget af disses Ledere sammen med Monrad, C. Hage og Falbe-Hansen.

Forhandlingerne om Forslagene vakte stor Interesse, men Ministeriet erklærede straks, at det kun kunde deltage i Forhandlingen, hvis Tinget var villigt til en Realitetsforhandling om Ministeriets Forslag. Monrad beklagede, at hans Forslag skulde »i Conseilspræsidentens Gryde, og derpaa skulde der nu koges en Gjengældelsens Visnesuppe.« Det første af hans Forslag gik til Landstinget, der standsede det med en Dagsorden, begrundet som Ministeriets Afvisning i Folketinget. De øvrige Forslag ansaa man det derefter for formaalsløst at sende videre. Der kom saaledes intet ud af Monrads velmente Forsøg.

Regeringens Forsvarsforslag blev det store Stridsspørgsmaal i 1882—83. Udgiften til dette Forslag var beregnet til 72 Mill. Kr., fordelt paa 10 Aar. Regeringen forelagde Foreslaget i Landstinget, der vedtog dette med 33 St. mod 10, medens de øvrige Medlemmer, deriblandt Krieger, enten udeblev eller undlod at stemme.

I Folketinget var Bojsen Ordfører for Venstregrupperne. Han udtalte, at en Regering, der havde gjort det til sin Livsopgave at ødelægge Forsvarssagen, ikke kunde have lagt en mere velovervejet Plan for sin Fremgangsmaade end den, Regeringen nu havde fulgt i syv Aar. Han maatte derfor fraraade Tinget en Realitetsbehandling af Sagen. Chr. Hage rejste Spørgsmaalet: Hvad kan det hjælpe? »Uden Alliance bygger Forsvarsbevægelsen paa Sand, den svæver i Luften.« Uden Alliance »er vort Forsvar intet.« Norden burde søge et Venskabsforhold til Tyskland.

Venstre gjorde dog overfor Militærforslaget en Undtagelse fra Reglen, idet man lod det gaa i Udvalg for at faa Lejlighed til i en Betænkning at underkaste Forslaget om Københavns Landbefæstning en skarp Kritik.

Bojsen skrev Betænkningen, hvori han gav en indgaaende Redegørelse for Sagens Behandling lige siden 1873. Den slutter med disse Ord: »Saa længe derfor Kjøbenhavns Befæstning er det Centrum, hvorom Regjeringens Tanker drejer sig, vil det utvivlsomt være en Umulighed at føre Forsvarssagen til en endelig efter Landets Vilkaar og Forhold tilfredsstillende Løsning.« Venstre foreslog derfor at standse Sagen med Vedtagelsen af følgende Dagsorden: »Da Tilvejebringelsen af den fornødne Enighed om Ordningen af Landets Forsvarsvæsen kræver en Regjering, der gjør dette Spørgsmaals Løsning til sin alvorlige Opgave, gaar Tinget over til Dagsordenen.«

Bojsen havde ønsket, at Forkastelsen ligesom i 70'erne burde have været ledsaget af et positivt Modforslag, men for et saadant var det under de daværende Forhold umuligt at skabe Stemning. Oberst N. P. Jensen foreslog Nedsættelse af en Forsvarskommission. General Thomsen vilde dog ikke gaa med dertil, da Politikerne maatte repræsenteres i en saadan, og det ventede han sig ikke noget Resultat af. Berg og Bojsen vilde selvfølgelig blive Medlemmer af Kommissionen, men de »var ikke Førere i den Betydning, at de var Folk, der staar foran med en Fane, som de rejser og kæmper for til det sidste, lige-

gyldigt om Folk følger dem eller ej. Nej, de er Førere for en Gruppe af Mænd, hvor Flertallets Anskuelser og Afgørelser egentlig er bestemmende.«

Under den lidenskabelige Forhandling erklærede Estrup, at Venstres Dagsorden ikke for ham var en Grund til at gaa, da Flertallet ikke samlede sig om et positivt Program og derfor ikke kunde betragtes som et parlamentarisk Flertal.

Hørup svarede Estrup i en Tale den 29. Marts 1883. Det var Tingets og dermed Folkets Ære, at det havde slaaet Ministeriets Fæstninger ud af dets Haand; »men det er ikke Ministeriets Ære at have overlevet denne Sag«, thi »det er ingen Ære at overleve sine Livssager. Den Kirkegaard, hvor en Mand har begravet sine døde Livsopgaver, er sandelig ingen Hædersplads for ham at besøge.« Han sagde aabent, at der inden for Venstre var Modsætninger mellem dem, der mener, »at Militærvæsenet har en afgørende Betydning for et Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed« og dem, der som han selv havde den Tro, »at vort Militærvæsen har en saare ringe og ganske underordnet Betydning for vort Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed, og at disse tre umistelige Goder heldigvis til Lykke for vort Land vil vise sig at være bygget paa langt solidere Støtter end vort stakkels Militærvæsen.« Og han sluttede sit Indlæg med de Ord, der gav Genlyd over Landet, og som i den næste Menneskealder blev Udtryk for den radikale Fløjs Stilling til Spørgsmaalet om vort Lands Forsvar:

»Dersom der i tidligere Tid var nogen Tendens i Folket til at behandle denne Sag rent overfladisk, paa Fantasiens Vej, med overspændt æstesisk Følelsestilskyndelse, saa tror jeg, at det er forbi. Jeg tror, at dette Spørgsmaal: hvad skal det nytte? dette Spørgsmaal, der er en Hæder for vort Folks Forstandighed, breder sig mere og mere ud gennem alle Lag i Befolkningen, og jeg nærer den Tro, at den Tid ikke er fjern, da ingen ærlig Mand eller Kvinde her i Landet vil tro, at det er forsvarligt, eller vil kunne undgaa at se, at det er letsindigt og samvittighedsløst at tage en Sag som denne uden dertil at knytte det Spørgsmaal: hvad skal det nytte? en Sag som denne, der for Tusinder og atter Tusinder af talrige Familier betyder et Bidrag — ikke alene iPenge, men i personlig Kraft — der føles stort og byrdefuldt, kun altfor stort og byrdefuldt. Med disse Ord skal jeg atter stemme imod Kjøbenhavns Befæstning. Jeg har med disse faa Bemærkninger ønsket at skaffe Plads for dette Indtryk, at dersom der her i Tinget er Venner af Militarismen, Folk, for hvem Militarismen er en

Livssag, saa er der ogsaa her i Tinget Fjender af Militarismen, Folk, for hvem Modstanden mod Militarismen er en Livssag.«

Udtalelsen bed sig fast i Sindene. Formanden (Krabbe) gav Hørup en »Paamindelse«, og da han ikke vilde modtage den, blev han kaldt til Orden.

Bojsen tilbageviste Hørups Udtalelser, der ikke dækkede over Flertallets Opfattelse. — Men han indrømmede, at det af Hørup rejste Spørgsmaal trængte frem i Befolkningen til Skade for Forsvarssagen. Ansvaret var Regeringens.

»Hvad er Militarisme?« spurgte Berg, og han svarede: »Det er en folkefjendtlig Institution, der stundom som alt ondt kan bruges i Fædrelandets Tjeneste. Det er noget, der kryber opad og bølger nedad, det er noget, der, naar det kan sejre paa Valpladsen, tramper det erobrede Folks Rettigheder under Fødder, men ogsaa stundom fejgt kan falde paa Valpladsen. Det forholder sig til Fædrelandets Forsvar, som en fordærvet Klerus forholder sig til Religionen. Fædrelandets Forsvar er Folkets helligste Sag, det er Folkets Røst, der taler gennem Fædrelandets Forsvar, ligesom det for at bruge et Udtryk af det ærede Medlem fra Helsingør (Thomsen) er Mesopotamisk, der taler gennem Militarismen«. Hørups Spørgsmaal var man ikke blot berettiget, men forpligtet til at rejse. Det er »en Kniv, som maa bruges med Forsigtighed og med øvet Haand; den maa bruges til at luge Ukrudtet op med, men naar Kniven ogsaa rammer Blomsterne i Haven, misbruges den.« Kniven maa bruges overfor Militarismen, hvortil han regnede Ministeriets Forslag, men ikke overfor Fædrelandets Forsvar.

Københavns Befæstning vilde give vort Samfund »et stærkt jærnbeslaaet og stort Hoved, hvortil det lille Legeme i endnu højere Grad vilde blive Anneks, end det er i Forvejen.« Grundlovens § 90 burde virkeliggøres, saa enhver vaabenfør Mand blev forpligtet og berettiget til at forsvare sit Land. Vi vilde da i Farens Stund kunne stille 100,000 Mand op til Fædrelandets Forsvar. Han talte atter for Ønskeligheden af et nordisk Forsvarsforbund. Ved en Udskrivning paa fem pCt. af Befolkningen vilde Norden da kunne mønstre 400,000 vaabenføre Mænd. Og det burde være saadan, at naar Fædrelandet kaldte, da spørger man ikke: Hvad kan det nytte? Da møder man!

Venstres Dagsorden vedtoges med 68 St. mod 27. Finansloven vedtoges uden større Besvær, men Modsætningen mellem Partierne syntes mere uløselig end tidligere. Matzen førte an i Landstinget, Berg i Folketinget. I April søgte den Berg-Hørupske Fløj at vælte Krabbe som Folketingets Formand, da der

var Utilfredshed over den Maade, hvorpaa han under Militærdebatten havde grebet ind over for Hørup. Krabbe genvalgtes dog med 48 St., idet de fleste Højremænd stemte paa ham, Berg fik 42 St. Ved Samlingens Slutning vedtog Venstre en Adresse til Kongen, hvori Kongens Opmærksomhed henledes »paa den Misstemning mod det nuværende Ministerium, der i stigende Maal breder sig gjennem alle Lag af Befolkningen, og den stedse voksende Bekymring, hvormed fædrelandssindede Mænd ser hen til Fortsættelsen af en Politik, der udadtil og indadtil har vist sig lige magtesløs til at fremme Landets Vel, og hvis Mangel paa Evne til at vinde fornøden Tilslutning haabløst har aabenbaret sig gjennem saa mange Aars forgjæves politiske Kampe«. Landstinget vedtog en Modadresse, hvori Ansvaret for de »sørgelige Tilstande« fralagdes Ministeriet.

I Studenterforeningen holdt Frede Bojsen et udmærket Foredrag om Foraaret om Forfatningen og Parlamentarismen. Et virksomt Forfatningsliv vil altid afføde Uro og Kamp, sagde han; kun derigennem sker Fremskridtet. Den, der af Frygt herfor ikke tør være med, gør som Skipperen, der lader sit Skib raadne op i Havnen, fordi han uden for risikerer at faa Modvind og Storm. Den dristige Skipper sejler og krydser sig selv op i Modvind. Der er i vore Dage intet andet Vilkaar. Han imødegik sagligt Talen om et Repræsentationssystem, der hævder tre Lovgivningsfaktorer, som hver skulde repræsentere sine særskilte Interesser. 1) Ministeriet repræsenterer Kongen, 2) Landstinget de højestbeskattedes Standsinteresser, 3) Folketinget Almuen. Bojsen paaviste, at en Forfatning, der byggede paa Særinteresserne, vilde føre til Valg af Repræsentanter, der skarpest vilde hævde de paagældende Interesser. »Man skal ikke gøre Standsegennytten til Statens højeste Lov,« thi da »spænder man Helvedes Heste for Himmerigs Vogn«, som et gammelt Ord siger.

DE STORE MØDER

Sommeren 1883 blev de store Møders Tid. Berg, Bojsen, Holstein og Hørup førte Ordet ved mægtige Landsdelsmøder. I Herthadalen, i Skanderborg, paa Lolland, paa Fyn og i Hovedstaden holdtes Møder. Tilslutningen var overvældende. Det mindste Møde var besøgt af 5000, det største — i Skanderborg — af 20,000. I Herthadalen vedtoges en Resolution, der udtalte Tilslutning til Folketingets Henvendelse til Kongen. »Kun ved et Ministerium, der er et Udtryk for Folkets Anskuelser og Ønsker, vil Forfat-

ningen atter virke efter sin Hensigt og den nuværende Stilstand afløses af Udvikling og Fremgang. Til Opnaaelsen af dette Maal tilsiger Forsamlingen sin kraftigste Bistand.« Til Ordfører for Deputationen valgtes Gaardejer P. Jensen, Estrup. Kongen svarede, at kun Rigsdagen havde Ret til at tale i Folkets Navn. Under den følgende Samtale udtalte P. Jensen sin Forvisning om, at Kongen vilde føle sig som hele Folkets Konge og ikke som Konge for en lille Afdeling, bestaaende af Godsejere og højere Embedsmænd.

I Sakskøbing var der samlet 5000 Tilhørere. Bojsen sagde, at Godsejerne var blevet berusede af den Stilling, de fik ved Grundloven af 1866, og har kørt Statens Vogn i Grøften. Nu maa de give Tøjlerne fri, eller Vognen maa ihvert Fald standses. De har forsøgt at bruge Pisken, men der staar Tusinder bag os. Bonden kan lige saa godt vente med Reformer som Herremanden. Der er Grøde i Luften — Folkeviljen vokser og styrkes. Vi skal nok holde ud i Tillid til vor retfærdige Sag.

I Dyrehaven ved Skanderborg var samlet ca. 20,000 Tilhørere. Paa en Æresport læstes følgende Indskrift:

> Velkommen, Venstremænd fra alle Jyllands Egne!
> Vort Frihedstræ vi fremfor alt vil hegne.

Holstein udtalte, at Estrups Tilhængere vilde Enevældens Genindførelse. »Kan en Regering blive ved uden at faa Love vedtaget og Penge bevilget, saa er al Tale om en fri Forfatning kun Mundsvejr.« Berg manede til Sammenhold og Udholdenhed ud fra Ordene: »Slutter Kreds og staar fast, alle danske Mænd.«

I Højby paa Fyn var samlet 6000. »Naar har vi haft Møder som disse?« udbrød Hørup i sin Tale. »Aldrig saa store,aldrig saa enstemmige. Det er det samme Sind over alt, den samme Følelse af Uro og Fare, den samme Trang til at rykke hinanden nærmere, til at mærke, at vi er mange, til at forvisse os om, at vi kan stole paa hverandre.« Naar et Ministerium har regeret i otte Aar, saa har de en dobbelt Liste til deres Anbefaling, en over alt det gode, de har gjort, og en over alt det gode, de vil gøre, og den ene Liste anbefaler den anden. Men de nuværende Ministre holder ingen Lister, de møder med tomme Hænder, deres Historie er snart fortalt, den er nem at lære, lige saa nem som Kong Olufs med Tilnavnet Hunger. Hunger hed han og Hunger var der og mer er der ikke om ham. Saadan er der ogsaa kun en Ting om dette Ministerium at lære. De lavede Provisoriet og Provisoriet vil være deres Navn gennem Histo-

rien. Men naar vore Børnebørn har lært Historien om Provisoriet, saa er der ikke mere om Hr. Estrup.

Ministrenes Venner siger, at Kongen har valgt Estrup og de øvrige Ministre. Men det burde de tie med. »Det ved vi dog, at vi har Ministre til at bære Skylden for Kongen, ikke til at kaste Skylden paa Kongen. De sidder ikke paa Kongens Ansvar, men paa deres eget. Og det ved vi ogsaa, at Kongen ikke udnævner Ministre, som man vælger Venner til sit Bord, dem, man kan bedst lide at søge Selskab med; men han har valgt dem til at svare for Landet, og svare skal de baade til at de kom, og til at de ikke er gaaet endnu.« Nu er der kun en Vej: Haand i Haand og saa frem ad den lige Vej, om Grundloven skal komme til Ære i Danmark igen . . ., men Trit maa vi holde, dersom det menige Folks Ret skal være andet end Blæk og Papir. » Og vort Samlingsord skal være Folkets Selvstyre. Det er intet Kongeord. Det Ord er bondefødt. Det er født i Striden. Det er tungt nu af et helt Folks retmæssige Vrede. Men det skal blive et Fredens Ord for vort Folk. Den Dag kommer, da det skal blive en daglig Nødvendighed for et ærekært Folk, selvfølgelig som Luften vi aander, som Sproget vi taler. Ja den Dag skal komme, da det Ord ligger over vort Land, højt og varmt som Lyset en Sommerdag. Det er en Livsnødvendighed for et lille Folk som vort. Al vor Fremtid hænger deri, al vor Ret til at være noget for os selv, al vor Velfærd og Lykke. Det er blevet denne Slægts Sag at erobre Friheden for anden Gang, det skal blive denne Slægts Ære at sende Friheden sikret i Arv til vore Sønner — Skam og Skændsel over os, dersom vi slipper!

Hvis jeg tilsidst maa give jer Bønder et Raad, saa vil jeg sige: I denne Sag kommer I ikke til at staa alene. Tag Hjælpen, hvor I kan finde den, skyd ingen Haand tilbage . . . Men jeg siger tillige: Ræk ikke Halsen saa langt efter nykommen Hjælp, at I taber Hovedet, om den glipper. For det er ligesaa sandt, at den tunge Ende af denne Sag, den kommer I Bønder til at bære. Men lad det blive klart for alle, at det, vi vil, det er Landets Fremgang. Bøndernes Sag er ingen Bondesag, men det er Folkets Ære og Landets Lykke. Og i den Sag har vi Lov at regne enhver ærekær og retsindig Mand for vor naturlige Meningsfælle og kun de Frihedens Uslinge for vore Fjender, der skriger paa en Herre den første Gang de ikke faar deres Vilje. Vi vil Landet for Landets Mænd, og at de fleste Stemmer skal skille Trætten. Mere forlanger vi ikke og mindre nøjes vi ikke med. I ti Aar har vi vist, at vi kan fare med Lempe,

det bliver de andres Sag, om de nøder os til at sætte haardt mod haardt, til at give raat for usødet.

Mit sidste Ord skal være Folkets Selvstyre. Et Leve for et ærekært, et selvstyrende Folk.«

Den 28. Juni besøgte Kongen Landmandsforsamlingen i Aalborg. En Deputation fra Mødet i Skanderborg søgte Foretræde. Den afvistes, men fik dog Lejlighed til at veksle nogle Ord med Kongen. Hvor Kongen og Estrup færdedes, lød Folkemassernes Raab: »Ned med Estrup!«

Lidenskaberne hidsedes op. Flere Steder kom det til Sammenstød mellem Venstre og Højre, saaledes i Hillerød og Jyderup. Det sidstnævnte Sted var der tilkaldt københavnsk Politi, en Styrke paa 31 Mand. Det kom til Slagsmaal mellem Politiet og Deltagere i Mødet; der var adskillige saarede paa begge Sider, og der faldt en Del Straffedomme bag efter. Højre holdt ogsaa nogle Møder med betydelig Tilslutning. Matzen og Lars Dinesen var her de fremtrædende Ordførere.

Regeringen gik haardt frem. Embedsmænd, der talte Venstres Sag, kunde ikke vide sig sikre mere — Dr. Pingel afskediges saaledes som Overlærer ved Metropolitanskolen.

I Efteraaret 1883 kom det til svære Brydninger inden for Venstre. Anledningen var »Morgenbladet«s Stilling til den grundtvigske Bevægelse. Siden 1881 havde Hørup været ansvarshavende Redaktør af Bladet, mens Berg, Edv. Brandes og Hørup paa Driftsselskabets Vegne stod som Udgivere. I politisk Henseende var Bladet i de fleste Spørgsmaal et godt Udtryk for Venstre, men den realistiske Anskuelse i litterære og aandelige Spørgsmaal traadte efterhaanden stærkere frem i Bladet. I Redaktionen var Edv. Brandes »med Hensyn til alt uden for den egentlige Politik Bladets ledende Sjæl«, skriver Berg i en Redegørelse for Bladets Forhold. »I Førstningen gik det jævnere, men efterhaanden blev Meningen tydeligere.«

Den 8. September begyndte i København en to Dages Hundredaarsfest for Grundtvig. — Næsten alle Landets Blade bragte Artikler om denne den nyeste Tids største Personlighed, undtagen »Morgenbladet.«

»Dagbladet« fremhævede, at den Elendighed, hvorunder Danmark politisk befandt sig, vistnok for en ikke ringe Del »kan føres tilbage til de Smigerord, hvormed Grundtvig og hans Disciple har lullet danske Bønder i den Forestilling, at de fremfor de andre Stænder er Indehavere af den rette danske Aand

og derfor har et særligt Krav paa gjennem deres Repræsentanter at øve den største Indflydelse paa Landets Styrelse.« »Dagens Nyheder«, der var Godsejernes særlige Organ, beklagede, at denne »ualmindelige Karakter« ikke havde efterladt sig andet end Grundtvigianismen, »der er en Kræftskade paa vort Folk«.

»Morgenbladet« tav som nævnt. Dagen efter kom Forklaringen. Da bragte Bladet en Artikel af Edv. Brandes, der modtoges med Harme i grundtvigske Kredse. Brandes fremhævede Grundtvig som »den eneste danske Mand, hvem det er lykkedes at danne et Parti, der overlevende ham bærer hans Navn.« Grundtvigs Lære »besidder Udvidelseskraft til at samle forskjelligtænkende Hoveder under samme Idé. Tro er en Form for Livsførelse og ikke den vanskeligste, og Grundtvigianismen er atter ikke nogen byrdefuld Tro.« Det grundtvigske Parti vil nok bestaa længe, thi »dets Lære besidder en Ny-Religions Evne til at udstrække sig og lokke Sjæle ved at tilbyde meget og fordre lidt.« Saa hedder det ganske vist mere anerkendende: »Han havde en lysende Frihedstrang, en ubetvingelig og sejrssikker Tillid til det frie Ord, som maaske er hans fuldeste Ret til Berømmelse. Det er denne, der muliggør en Forbindelse mellem hans Tilhængere og alle dem, der elsker den frie Tanke og den fulde Sandhed. — Men hans Parti er hans Ære. Han har rusket danske Mænd og Kvinder op til en Aandsvakthed, som endnu fjerner den livløse Søvn. Selv de, der staar hans Lære fjernt og ikke vilde deltage i Festlighederne i Gaar, kunde Dagen efter anerkjende den store Mandsgjerning, der samler Tusinder i Grundtvigs Navn.«

Morgenbladet.

Faksimile af »Morgenbladet« 9. Sept. 1883.

Paa det store Vennemødes anden Dag mærkedes Dønningerne. »Vi trænger«, sagde Højskoleforstander Morten Pontoppidan »til en Fører, der kan tage os [de unge] i Brug og føre os i Kampen i en sluttet Række. Her maa blive et grundtvigsk Parti, et Parti, som gør sig gældende ogsaa i Politiken, som ikke overlader Landet til de fremmede, men stiler paa selv at erobre det.«

Højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, udtalte, at naar adskillige holdt sig uden for de politiske Bevægelser, saa var det, fordi Statsskibet laa i en Taage og manglede en Lods, der havde Landkending.

Da Berg noget senere fik Ordet, gav han et kraftigt Gensvar. I sine historiske Skildringer og i sin Sang om den danske Menigmands Heltemod var det Folket og ikke Grundtvigianernes Bedrifter, Grundtvig skildrede. Han regnede alle Danske med til Folket, og det var derfor ikke i hans Aand, naar Pontoppidan nu kaldte dem, som ikke var Grundtvigianere, for »fremmede.« Naar Schrøder siger, vi ligger i en Taage og savner Landkending, da er det en Fornærmelse mod det danske Folketing; thi det ved meget godt, hvad det kæmper for. Det kæmper for Hævdelsen af Forfatningens Grundpiller, den almindelige Valgret og Skattebevillingsretten, og i denne Kamp tager det mod Hjælp af enhver, der ærlig arbejder mod det samme Maal. Naar de grundtvigske Højskolelærere har gaaet og ventet paa Lods, og naar de er saa stærke til at dømme andre, hvorfor har de da ikke selv traadt frem og vist os Vej?«

Forholdet mellem Berg og det litterære Venstre begyndte nu at løsnes. Hørup manglede Farvesans i nationale og religiøse Spørgsmaal, skriver Berg. Den 20. December 1883 udtraadte Hørup og Edv. Brandes af »Morgenbladet«s Redaktion. Berg og Bojsen overtog derefter Ledelsen af Bladet. Det skulde nu være Fællesorgan for alle Venstregrupper. Høgsbro, der havde haft svært ved at faa »Dansk Folketidende« til at bære sig, mente »under de nuværende spændte politiske Forhold ikke at burde unddrage os fra at hjælpe til, at Maalet maatte naas,« hvorfor han lod sit Blad gaa ind til Nytaar 1884. Gennem 18 Aar havde »Dansk Folketidende« været som en Lærebog i Politik for mangen opvakt og politisk vaagen Ungersvend. Det maa stadig nævnes som en paalidelig Kilde til den Tids Historie.

Samarbejdet mellem Berg og det litterære Venstre havde været et Klogskabsforbund. Da Edv. Brandes tonede rent Flag, brast det. Georg Brandes skriver, at dette Brud nødvendigvis maatte faa et litterært Udfald. Han spørger hver enkelt, hvor de vil gaa hen, men baade Neergaard, Skram og Schandorph gaar med Berg. »Personligt var jeg ved Spaltningen i Venstre litterært aldeles isoleret. I Marts var jeg blevet modtaget som en aandelig Fører, nu var jeg en General uden Officer, en Johan uden Land.« Hørup skrev siden, at Bergs Brud med ham var »den mørkeste Gaade i hele Aarhundredets Politik.« Det var et »Tordenslag« for ham. Slet saa gaadefuldt var det nu ikke. Berg hørte ikke hjemme blandt den københavnske Salonradikalisme, det er hele Forklaringen.

I »Morgenbladet«s Nummer for den 1. Januar 1884 skrev Berg en Artikel,

hvori det hedder, at Bladet som politisk Hovedorgan for det danske Demokrati ikke samtidig kan være særligt Organ enten for et religiøst Parti eller for en enkelt Retning i Litteraturen. Det anerkender enhver politisk Meningsfælle uden Hensyn til hans religiøse Overbevisning, »naar han vil tjene Demokratiet for vor fælles Sags Skyld og ikke har til Hensigt at bruge det for Opnaaelsen af særegne Formaal.« Adressen er jo tydelig nok. Og for at ingen skal misforstaa Stillingen, hedder det videre, at Bladet ikke vil tilsidesætte Hensynet til de religiøse Anskuelser, som »trods deres forskellige Præg og Inderlighed overvejende er raadende i Venstrebefolkningen og i det danske Folk i det Hele.«

Dansk Folketidende.

Faksimile af »Dansk Folketidende«, udg. af Sofus Høgsbro, 28. Decbr. 1883

Til Redaktør af Bladet valgtes Korsgaard, der havde været Medarbejder siden dets Oprettelse. I den første Aargang under den nye Ledelse findes Bidrag af mange betydende Mænd: Biskop D. G. Monrad, Professor Kr. Erslev, Valgmenighedspræst N. Lindberg, Holger Drachmann, Henrik Pontoppidan, C. Hostrup, Schandorph og E. Skram.

Ved Rigsdagens Sammentræden i Oktober 1883 opgav Krabbe Formandsstillingen paa Grund af Striden om hans Genvalg i den sidste Samling. Berg valgtes da med alle Venstregruppers Stemmer. Samlingen blev gold. Venstre fortsatte Visnepolitiken. Regeringens ca. 35 Lovforslag fra forrige Samling henviste Venstre nu paa Forslag af Hørup, der var Venstres Ordfører, til et Nimandsudvalg, »Begravelsesudvalget«, hvis Formand blev Bojsen. Berg kaldte det »Venteudvalget,« hvori Lovforslagene skulde ligge i aaben Ligkiste, men for saa vidt skindøde, som de kunde staa op igen og blive levende og gaa ind til os ad den ene Dør, naar Ministeriet gik ud ad den anden Dør.« I de senere Aar har den Praksis udviklet sig, sagde Hørup, »at Ministeriets Lovforslag har listet sig lydløst hen igennem Salen for saa at forsvinde hvert i sin Grav; nogle af dem har haft en Slags Familiebegravelse, andre, mere anselige Lovforslag har haft deres Gravsted for sig selv.«

Fæstningsforslaget forkastede man, men ellers gik Forslagene i Begravelsesudvalget. Kun fire smaa Lovforslag gennemførtes. Det eneste Resultat af Vinterens Arbejde blev næsten Vedtagelsen af at oprette Sindssygeanstalten i Middelfart.